

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

VOETSTAPPEN VAN DE KOMENDE CHRISTUS

Terugblik

1992. In de Bijlmer stortte een vliegtuig neer. Een **schok** ging door ons volk. *'Dat kun dus **nok opeens** gebeuren.'* Bij Hoofddorp ontspoorde een trein. Vijf mensen stierven in één klap. *'Wij zitten ook **wel eens** in de trein.'* De agressie in Duitsland tegen buitenlanders deed velen huiveren. *'Dat zal **toch** niet in Nederland de kop opsteken?! De invloed van Janmaat zal **dan** mogen groeien, **maar** dar...: **nee** toch!'* We gaan nog een stapje verder **van** huis: in het voormaige Joegoslavië moorden mensen elkaar op gruwelijke wijze uit. Taferelen uit Libanon vinden nu plaats in Europa. Ook de concentratiekampen zijn weer terug. In de beschaafde wereld. *'Ze **kunaea** niet **omgaan** met hun **vrijheid**.'* Nog verder **weg**, in Somalië, sterven velen van de honger. *'Het is **dan** wel **ver weg**, **maar** het is **wel heel erg**.'* In wat voor wereld leven **we**? Waar is de HERE? *'Zeg, **die God**, **die jij dient**, **bestuurt die dit alles**? Hoe kan dat?'*

Nood leert...

Rampen zijn in de bijbel aangekondigd. In het boek Openbaring lezen we profetieën. Zegels worden **verbro-**ken en bazuinen klinken. Allerlei verschrikkingen voltrekken zich op aarde. Vreselijk! *'Hoe **kan** God...?'* Na het verbreken van de zeven zegels en het blazen van zes bazuinen staat er een **korte** situatieschets in de bijbel. Wat heeft de nood in de wereld tot gevolg gehad? Zijn de mensen tot inkeer gekomen? Hebben ze zich bij schokken

vastgegrepen aan dat wat vast en zeker is? Er staat dan in Openb. 9 : 21: *'En **zij** bekeerden zich niet...'*

Zelfs al zou de aarde uit haar stand wijken, het Woord van God houdt stand in eeuwigheid. De meeste mensen grijpen het niet. **Ze** komen niet tot bezinning. Rampen laten ons hardhandig merken: er komt **een** einde aan deze wereld. Christus is **bezig** terug te keren naar de aarde. Gerichten zijn Zijn voetstappen. Je merkt, dat Hij in aantocht is.

Door de nood kan een mens vurig tot God bidden. Nood kan ook brengen tot de meest grove vloeken en **verwensingen**. Waar komt al die ellende vandaan? Het is ontkend door de zonde. Satan en mens vonden elkaar in **hun** opstand tegen God. Staat de HERE machteloos tegenover het kwaad? Nee, zijn hand is niet tekort. Het kwade gebruikt Hij voor het voltooien van zijn plan. De HERE heeft met de gerichten de bedoeling mensen tot nadenken en tot bekering **te** brengen. Dat **zal** doorgaan: ook in het jaar dat voos ons ligt. Tot het einde van de geschiedenis. De HERE wil niet dat mensen verloren **gaan**, maar dat ieder zich bekeert. De HERE wil mensen op de **knieën** dwingen voor Koning Christus. In Hem is redding. Niet alleen de voetstappen van **Christus** waarnemen, **maar** ook zijn Woord aanvaarden.

Beweging door gerichten

De proleet Zacharia heeft nachtgezichten gezien. Dat **wa-**ren geen dromen. Hij heeft ze wakend ontvangen. Visioe-

HOOFDARTIKEL

Voetstappen van de komende Christus
C.J. Mewe

GFKNIPT VOOR VANDAAG

Heden en toekomst

KERKEUKELEVEN

Vernieuwing
R. ter Beek

GELEGEN/ONGELEGEN

J. Kamphuis

MISSIOLOGIE

Preken op het zendingsveld II
P.R. Baas

Verschenen

LITERATUUR

De negentiende eeuw: semantische literatuur, meer dan gevoel alleen
P.C. van Daalen

LITURGIE

Ambt en liturgie
J.R. Luth

BOEKBESPREKING

Christelijke levensstijl III (slot)

nen. In het eerste visioen zijn ruiters teruggekeerd van het doorkruisen van de aarde. Hun rapport is: De aarde verkeert in volkomen rust. De Engel des HEREN pleit daarna voor het volk van God: 'Hoelang nog zult Gij zonder erbarmen zijn over Jeruzalem'? De rust is negatief. Er komt geen verandering in de politieke verhoudingen van die tijd. Machtsblokken blijven onwrikbaar op hun plaats. Er is verdriet over dit verslag van de ruiters.

Het laatste visioen meldt wel veel beweging. Paarden die wagens trekken en over de aarde gaan. Mensen kunnen wel zeggen: 'Ach, het blijft toch allemaal hij het oude. Er verandert niets. Alles is ijdelheid en alle dingen zijn onuitsprekelijk vermoeiend'. De HERE doet geen goed en Hij doet geen kwaad' (Zef. 2 : 12). Zo is het niet. Het blijft niet allemaal bij het oude. Paarden staan te trappelen van ongeduld om de wagens te trekken en de aarde te doorkruisen (Zach. 6 : 7). Het zijn sterke paarden. Er komt heel wat geweld los.

Waarop wachten ze?

De paarden stonden te wachten op het bevel om te vertrekken. Dat signaal wordt gegeven door Iemand, van Wie aan het slot van het nachtgezicht gezegd wordt, dat zijn Geest in het Noorderland tot rust wordt gebracht. De bevelhebber is dezelfde als degene die over de Geest beschikt. We lezen in het 8e visioen van Zacharia een profetie van de Here Jezus. Hij die in Zacharia 6 'Vort' zegt, is Dezelfde die in Openbaring 6 de vier zegels verbreekt waardoor de vier dieren 'Kom' zeggen en vier paarden tevoorschijn treden. De Here Jezus ontketent het. Om verder te komen met Zijn werk. Om uit te komen bij het nieuwe paradijs. 'Hij komt een nieuwe wereld stichten op recht en op gerechtigheid' (4e couplet van Psalm 98). Zijn voetstappen zijn waar te nemen. Het blijft echt niet altijd zoals het nu is. De Here wil dat ieder mens tot be-

zinning en inkeer komt. De Here geeft het bevel. Hij bestuurt ook dat geweld.

Vergelijking

Stel: u neemt de moeite om die twee bijbelgedeelten te lezen: Zacharia 6 : 1-8 en Openbaring 6 : 1-8. Een vergelijking dringt zich aan u op. Gekleurde paarden in beide gedeelten. Het gaat in beide gevallen om vier verschillende soorten paarden. Ook zijn er grote verschillen: 1. Er is een verschillende volgorde in de kleuren. 2. In Openbaring worden er symbolen hij genoemd, die aan de ruiters gegeven worden. 3. De vierde soort is in het ene geval 'gevekt' in het andere geval 'vaal'. 4. In Zacharia worden wagens getrokken: in Openbaring betreft het ruiters. Het lukt niet dat met elkaar in overeenstemming te brengen.

Het gaat wel in beide gevallen om gerichten. Zacharia spreekt over strijdswagens. Apart worden de plaatsen genoemd waar de ergste vijanden van God wonen. Het Noorderland is Babel: daar is mevrouw goddeloosheid heengebracht (7e visioen). Het Zuiderland is Egypte. De verschillende kleuren dienen in Zacharia voor het onderscheid. In Openbaring gaan ze vergezeld van symbolen, die ook op een bepaalde macht wijzen.

De witte paarden voor de wagen wijzen niet op een soort UN-voertuig om vrede te bevorderen. De gevlekte paarden met hun wagen wijzen niet op camouflage voor een voedseltransport. Nee. Gerichten gaan over de aarde.

Twee wagens naar Babel

Miss Veronica of vrouwe verleiding woont in Babel. Er is voor haar een tempel gebouwd. Naar dat oord-van-revolutie-tegen-God-en-geboed worden twee wagens gestuurd. Babel is de hard van verzet. Dat land is in het 7e visioen Sinear genoemd: een andere aanduiding voor Babel. Daar leven de mensen voor zichzelf: zonder erkenning van God. 'Je bent maar één keer jong; hei is mijn leven.' De wagens doorkruisen de aarde. Het eindpunt van twee van hen is Babel. Zacharia hoort: Daar wordt de Geest van de Here tot rust gebracht.

De Geest wordt over de aarde gebracht. Door het Woord werkt de Geest. De Pinksterbedeling zal bloed, vuur en rookwalm te zien geven. Rampen en oorlogen. De mensen zullen door de Geest voor de keus geplaatst worden. Het zwaard van de Geest wordt de mensen op de keel gezet: aanvaardt u de Zoon van God als Heiland der wereld of niet? Zo ja, dan mag u wonen in de stad Gods. Zo nee, dan is dat zwaard voor u ten dode. De wagens gaan verder. Uiteindelijk zal Babel vallen. De stad van de mens gaat eraan en allen die met Babel in contact staan zullen rouwen (Openb. 1X).

Barensweeën

De Here stuurt de wagens over de aarde. Hij deed ook de ruiters komen. We hebben er duizenden vragen hij. Waarom zo? Laten we onze vragen tot rust brengen hij het offer van onze Zaligmaker. Daar is het bewijs van Gods

KERNREDACTIE:

DR. W.G. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TC. VELDF

OVERIGEREDEACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RIJSTER, DRS. H. VELDMAN, PROF. DR. K. VELING.

MEDEWERKERS

DRS. JA. ROERSEMA, J.M. DE JONGH, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMELIK.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes. Postbus 25, 4450 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT

f. 84,75 per jaar; f. 45,25 per halfjaar; studenten f. 69,25 per jaar (binnenland)
Buitenland: f. 113,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f. 1,85 (excl. porto).

ADVERTENTIES

Prijs f. 0,45 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

liefde. Hij heeft het beste met de schepping voor. Hij heeft de prijs laten betalen voor een nieuwe schepping. Christus moest daarvoor bloeden en sterven. U merkt toch dat Hij eraan komt?! Gerichten zijn barensweeën van de nieuwe wereld. Wetteloosheid hoort daar ook bij. De verwereldlijking neemt toe. Geruisloos probeert de satan de kerk uit te hollen. *'Niet te moeilijk leven, hoor. Je mag toch van het leren genieten.'* Jazeker, maar dan ook echt van het **LEVEN**. Leven is de omgang met de **HERE** dankzij Christus' offer. Je kunt je **HERE** er toch niet buiten houden?! Dat is leven tot in eeuwigheid.

Crisis

Satan is op aarde geworpen. Sinds Christus als Advokaat aan de rechterhand van God troont, komt de aanklager satan de hemel niet meer in. Op aarde gaat hij als een zot tekeer. De **Here** doet ons niet weerloos op aarde leven. Hij heeft zijn Geest uitgestort om te kunnen strijden tegen de tegenstander. Die vijand redt het niet. Laten we beseffen wat we doen. Hij wil alles **kapot** maken: huwelijken, gezinnen, levens van jonge mensen. De sadist. De wereld in de crisis, en wat doen wij? Wij zitten **TV** te kijken. Hoevelen leven er in liefde voor de tegenwoordige wereld? Sommige jongeren weten alles van muziek en sport, maar erg weinig **van** hun **Here**...

Jeruzalem

Tegenover Babel is er Jeruzalem: de stad van God. Die stad Jeruzalem wordt ondiep vuur genomen. In die stad werkt de Geest om de bewoners staande te houden. De **Here** beschermt zijn duurgekochte stad. Hij is zuinig op de zijnen. Eens wordt alles Jeruzalem. Babel zal verdwenen zijn. Onder leiding van de Heilige Geest en door zijn kracht mogen we ons inzetten voor die stad. Ook in dit nieuwe jaar. Ach **Here**, bescherm Jeruzalem. Leg Uw handen rond Sions kinderen.

C.J. Mewe

Volgende week verschijnt

De **Reformatie** niet.

Nummer 15 van de lopende jaargang

zal D.V. verschijnen op

16 januari 1993.

GEKNIPT VOOR VANDAAG

HEDEN EN TOEKOMST

Waar wij **ons** in moeten oefenen in dit leven
dat **is** het loven van God,
want het **loven** van God
zal her eeuwig geluk uitmaken
van ons toekomstig leven.
Niemand echter kun geschikt worden
voor dat eeuwige leven,
als hij zich niet van nu af er op toelegt.

Nu dus loven wij God
maar wij gaan ook met onze vragen naar God.
Onze lofzang gaat gepaard met vreugde,
ons gebed met geweën.
Er wordt ons immers iets beloofd
dat wij nog niet bezitten;
en omdat hij die heeft beloofd, getrouw **is**,
verheugen wij ons in hoop;
maar omdat **wij** het toch nog niet bezitten,
verzuchten wij vol verlangen.
Wij moeten volharden in dat verlangen,
totdat het beloofde er **is**,
en het smeken voorbijgaat
om plaats te **muken** voor de lofzang alleen.

Twee tijden bestaan er dus:
de ene die wij nu beleven,
vol verleidingen en beproevingen van dit leven:
de andere in de toekomst,
ongestoord en in eeuwige vreugde.
Aan deze tweehed beantwoorden in de liturgie
de twee perioden,
de ene **vóór**, de andere na Pasen.
De ene, **vóór** Pasen,
beeldt de tijd van beproeving uit,
waarin wij thans leven:
de andere, die wij **nu** doormaken, **na** Pasen,
betekent het eeuwige geluk,
dat wij later zullen beleven.
Wat wij dus vieren **vóór** Pasen,
dat beleven wij ook:
met wat wij vieren na Pasen,
duiden wij aan wat we nog niet bezitten.
Daarom brengen wij die eerste tijd door
met vasten en gebed:
deze tijd echter,
nu de vasten is opgeheven,
krengen **wij** door met het zingen van Gods lof.
Daarop immers duidt het zingen van her 'Halleluja'
dat zoals gij weet, 'Loof de Heer' betekent.

In ons hoofd, Christus,
zijn beide perioden voor ons uitgebeeld.
Het lijden van de Heer is voor ons
een beeld van het hedendaagse leven,
waarin de nood ons drukt,
waarin **wij** moeten zwoegen, smart verduren,
en tenslotte sterven.
De verrijzenis echter
en de verheerlijking **van** de Heer
tonen **ons** her leven dat wij zullen ontvangen,
wanneer Hij zal komen
om aan hen die het verdienen,
naar verdienste te geven:
aan de kwaden het **kwade**
aan de goeden het **goede**.

Augustinus, Preek over Psalm 148,392-41 6
uit: Louis Janssen, Augustinus' Brevier, 1986.

VERNIEUWING

De jaarwisseling is een merkwaardig moment. Op voorschrift van de kalender gaat heel de wereld de balans opmaken. Men kijkt terug. Men blikt vooruit. Het wordt 31 december en dan 1 januari, dus moet het. Ook de kerk ontkomt er niet aan. Het is de kalender van de christelijke tijdrekening. Op oudejaarsavond komen we bij elkaar en openen Gods Woord. In de eerste kerkdienst van het nieuwe jaar staan we erbij stil, dat de Here verder wil met deze wereld.

Op gereformeerde kansels wordt in deze dagen (ik hoop het) weinig gedaan aan toekomstvoorspelling. Des te meer wordt het verleden gewogen. Het verleden kennen wij als de geschiedenis van onze daden. En zelfs onze beste werken kunnen voor Gods gericht niet bestaan, ze zijn allemaal onvolmaakt en met zonden bedekt. Daarom wordt een verleden jaar in de hand van de Here gelegd, in vertrouwen op zijn goedheid.

Is een gereformeerde oudejaarsdienst dan per definitie een somber gebeuren? Waarom? Sinds het begin van 'de geschiedenis van de hemel en de aarde' (Gen. 2 : 4) is de geschiedenis ook het toneel van Gods daden. In de hemel regeert Christus over de aarde. De Vader heeft alles in zijn handen gelegd. De handen van het Lam, doorboorde handen. Vertrouwen is volkomen op z'n plaats.

Een gereformeerde oudejaarsdienst is vol hoop. Het verleden staat in het licht van de toekomst. De slotsom van alle geschiedenis kennen we: eerbetoon voor Vader, Zoon en Geest in de hoge en op heel de aarde. Elke knie buigt voor de uitkomst van Hun dagelijks werken. Elke mond prijst het resultaat. De voltooiing van het geheel verbaast ieder die een stukje herschepping heeft meegemaakt.

De lof op God aan het eind van een psalm vol hardnekkige ontrouw van het volk (Psalm 106) is niet maar een kwestie van dom tellen: dit is het eind van het vierde boek en daar hoort een lofzegging. Het is een kwestie van bewust geloof (vgl. vss. 1-12). Wij hebben gezondigd evenals onze vaders, maar nu wij zullen de Here – net als onze vaders – loven en daarom loven we Hem bij voorbaat.

Die lof is des te intenser omdat de verrassing zo groot is. Wie heeft er in gezien, wat er dan uitkomt? Wat gezien werd, is oordeel en ballingschap. Maar God heeft het niet als waardeloos weggeworpen. Het Babylonische dal vol beenderen, 'zeer veel en zeer dor', wordt voor de Formeerder werkplaats van vernieuwing (Es. 37). Evenals vroeger de Egyptische gevangenschap de kraamkamer werd van een nieuw volk.

Geloven in de God van de geschiedenis, *vertrouwen* in de Koning van hemel en aarde, dat betekent zeker weten dat ook Hij zijn gang is gegaan. Hij heeft zijn werk gedaan. Hij is er ook bij geweest. Even verborgen als de Koning

in de hemel. Maar geen geheim voor wie zijn hart verheft in de hemel waar Christus elke dag voor ons opkomt, geen geheim voor wie de dingen boven zoekt en bedenkt. Schuldbelijdenis, geloofsbelijdenis en dankgebed spreken elkaar niet tegen. Je geloof en je visie op het verleden beïnvloeden elkaar. Je vertrouwen op God – door zijn Woord gevoed – en je zelfkennis – ook door zijn Woord gevoed – zijn met elkaar in gesprek over je verleden. De laatste zegt: je hebt tegen alle geboden van God gezondigd en geen daarvan gehouden en vandaag kun je nog steeds niet veel beter. De eerste zegt: Gods recht en genade is sterker dan mijn kwaad en Hij werkt het goede. En met mijn ware geloof doe ik een beroep op zijn genade en recht, ik doe een beroep op Jezus Christus. Ik laat mijn vertrouwen horen en ik laat mijn vertrouwen zien.

Neem nou de Vrijmaking. Die was geen triomftocht, ze had meer van een smadelijke aftocht. De mensen gingen de weg die God wees, al betekende dat armoe. 'Voorwaar, Ik zeg u, er is niemand, die huis of broeders of zusters of moeder of vader of kinderen of akkers heeft prijsgegeven om Mij en om het evangelie, of hij ontvangt honderdvoudig terug: nu, in deze tijd, huizen en broeders en zusters en moeders en kinderen en akkers, met vervolgingen, en in de toekomst eeuwige eeuwige leven' (Marc. 10 : 30). Ze kozen voor de belijdenis. Ze wensten zich te lenen voor onbelemmerde doorwerking van heel Gods Woord. Dat was een klein begin van gehoorzaamheid, door God aan gelovigen gegeven ondanks hun zonde maar in antwoord op hun dringende beroep op Christus' bloed.

Maakt het ware geloof waardoor ik volgens zondag 23 van de catechismus rechtvaardig voor God ben, mij perfect? Maakt die gehoorzaamheid de vrijgemaakte kerken volmaakt? Verre van dat! Maar daarom is dat geloof nog wel een werk van God, een genadegeschenk. En daarom is die gehoorzaamheid nog wel een gave van God, een vrucht van het werk van de Geest.

Nog niet zo lang geleden heb ik hier geschreven dat de Vrijmaking met alle beperkingen die vastzitten aan mensenwerk desondanks de toegang open hield tot een brede, katholiek gereformeerde belijdenis en tot een breed-katholiek verleden en tot een wereldwijde gereformeerde oecumene. Iemand struikelde daarover en schreef: 'ik noem dit een mythisch beeld, omdat het eenzijdig is. Het laat het kwaad van het kerkisme buiten beeld. Het gaat niet in op het feit dat de brede katholiek-gereformeerde kerk van na de Vrijmaking in de jaren vijftig en zestig is verloren gegaan, toen de gemeenschap met veel vrijgemaakten werd verbroken... Het is mythisch, omdat het al hij voorbaat van het eigen gelijk is overtuigd'.

Is een kerk die vasthoudt aan een brede, katholiek gere-

formeerde *belijdenis* ineens een brede **katholiek-gereformeerde kerk**? Is een kerkelijke beweging die aansluiting zoekt bij een breed-katholiek verleden ineens een breed-katholieke *kei-k*? Is een gelovige die de nieuwe mens **aan**-doet, een nieuwe mens? Is een **kerk** die met de armen van de belijdenis de **Schriften van** oud en nieuw verbond omhelst, een kerk zonder fouten? Nee. Een ware gelovige is geen perfect mens. Een ware kerk is geen perfecte kerk.

Laten we daar alstublieft duidelijk over zijn. De gereformeerde kerken in Nederland, onderhoudende artikel 31 D.K.O., zijn sinds 1944 niet per definitie gevrijwaard van kerkisme of van kerkelijke onverschilligheid, **van formalisme** of van subjectivisme, van **veranderingsangst** en vernieuwingsziekte. Wel geloof ik, dat ze de medicijn tegen vele kwalen in huis hebben, zolang ze **gereformeerd** zijn en willen worden, zolang ze dus ernst maken met de Schriften van het oude en nieuwe verbond en de leer die daarop is gebaseerd, zolang ze zich **door** de oecumenische en **gereformeerde** belijdenisgeschriften naar het Woord van **God** laten verwijzen.

Hoe moeten we dat uitleggen? **Dat** een gemeente niet zichzelf op de borst slaat, als ze na de avondmaalsviering dankt: 'wij danken U, dat U ons waar geloof geeft, waardoor wij aan zulke weldaden deel krijgen'. De **ware** gelovigen in die gemeente weten dat ze geen *volkomen* geloof hebben, dat ze God niet met zoveel ijver dienen als ze verplicht zijn (en zichzelf verplicht hebben). De **makheid** van hun geloof en de kracht **van** het kwaad in het eigen leven zijn dagelijkse werkelijkheid. Dat is de religie van de **gereformeerde** belijdenis, tot en met dat dankgebed!

Ik weet, dat er in de **gereformeerde** kerken in de jaren na de Vrijmaking veel gezegd en geschreven is over de rechtmatigheid van de Vrijmaking. Betekende dat ook, dat al die **mensen** die dat deden systematisch vergaten dat het werk van Christus in Nederland zich verder **uittrekte** dan de gereformeerde kerken, onderhoudende artikel 31 D.K.O.? Vergaten ze, dat ook buiten de **gereformeerde** kerken men zich oprecht bond aan de gereformeerde belijdenissen?

Ik weet, dat in heel wat preken en **schriftoverdenkingen** in die dagen onder woorden werd gebracht, dat men zich opgenomen wist in het **grote** werk **van** God van de **eeu-**wen. Maar wat is er tegen dat je de heilsgeschiedenis en de kerkgeschiedenis doortrekt tot op het eigen bestaan? Het wordt kwalijk, als je die **uitsluitend** op jezelf betreft en en **als** je de heilsgeschiedenis en kerkgeschiedenis bij jezelf ziet eindigen. Maar door gelovige aansluiting bij de heilsgeschiedenis en de kerkgeschiedenis wenste men juist te ontsnappen naar de ruimte **van** de kerk **van** alle eeuwen. Dat is geen mythe – het **was** de intentie van de broeders, het **was** de beleving van de broeders, het was het geloof van de broeders.

De tijden veranderen, en de **gereformeerde** kerken veranderen mee. Zeker. Onze houding tegenover broeders en zusters buiten onze kerken verandert. Ik ben ervan overtuigd. Maar betekent dat ook dat onze normen veranderen? De belijdenis **blijft** hetzelfde.

Kunnen kerken veranderen terwijl ze bij de belijdenis blijven? Ik zie het zo, dat de norm altijd **boven** de werkelijkheid uitgaat. Om het 'ruimtelijk' te zeggen: ik geloof dat het beeld dat de bijbel schetst van de kerk-zoal?-die-moet-zijn altijd mimer is dan welke kerk wij op aarde ook tegenkomen. De kerk-zoals-we-die-belijden is altijd groter en mooier dan welke kerk ook die we hier aantreffen. Ook omvat de leer-die-wij-betijden altijd meer dan **we** op een bepaald moment nodig hebben. De Schriften omvatten altijd meer dan de Schriften-zoals-wij-die-op-een-bepaald-moment-lezen/toepassen.

In de jaren na de Vrijmaking refereerden we aan andere punten van de **belijdenis** dan in de jaren '60 en '70 en nu. Nadrukken, accenten, toespitsingen, toepassingen verschuiven mee met de werkelijkheid waar **we** mee te maken hebben. Zo swim is de Schrift waar de belijdenis ons aan bindt. Het punt is juist: zodra we de werkelijkheid zo als **we** die beleven **maken** tot norm voor onze leer over de kerk, houding tegenover de gelovigen, enz. worden we **sectarisch**. Als je **norm** niet groter mag wezen dan wat je in werkelijkheid meemaakt, dan **ben** je zelf de **norm** voor de norm geworden. Op dat punt ben ik bereid de Vrijmaking te verdedigen. Met zelfs de meeste critici op mijn hand. Van **normen** hebben de vrijgemaakten willen weten! **Soms** waren ze zo vol **van** de norm dat **ze** de werkelijkheid niet leken te zien en misschien zelfs echr niet zagen. Maar daaruit sprak hun toewijding, hun binding **aan** die normen. Ze kropen als kerk-van-de-werkelijkheid, als kerk-met-de-belijdenis het liefst zo dicht mogelijk tegen de kerk-van-de-belijdenis aan. Toch valt de **kerk-met-de-belijdenis** niet samen met de kerk-van-de-belijdenis. Dat zeg ik heel vanzelfsprekend, want dat heb ik gewoon geleerd '**van** mijn vaders'.

De tijden veranderen terwijl de belijdenis blijft. Wat betekent dat voor mijn visie op het verleden van de kerk? Dat betekent dat ook het denken, spreken en handelen van de mensen van **vroeger** afgemeten **mag** worden aan hun en mijn **belijdenis**. Mijn visie op het verleden, op de daden van mensen, is ten allen tijde bespreekbaar is. Dit in aansluiting op hun eigen schuldbelijdenissen.

Tegelijk wil ik blijven roemen in de genade van **God**, Hem blijven danken voor wat er gebeurd is. Ik dank God niet voor iets wat ik zelf verzonnen heb, voor een **gedachtenspin**sel, wel voor de realiteit van zijn werk in mijn leven. Ik pluk de vruchten van de Vrijmaking als daad van gehoorzaamheid aan Gods geboden, **van** verzet tegen **onschriftuurlijke** bindingen. Ik geniet mee **van** de Vrijmaking als geschenk van **God**, een middel in zijn hand om het pand te bewaren. Ik ben lid van een gereformeerde kerk en mijn ouders ook. Dat betekent concreet dat een heel **legertje** **gereformeerde** ambtsdragers, een **paar** **gereformeerde** scholen, legio **gereformeerde** vrienden door de **Hoe** God gebruikt zijn om me door te geven hoe ik door het geloof in Jezus Christus voor God rechtvaardig ben.

Zelfs: als ik met behulp van een aantal **feiten** het verhaal van de Vrijmaking zo kan vertellen aan mijn broeder uit presbyteriaans Korea, uit de vrije kerk van Schotland, uit

de christelijke gereformeerde kerken in Nederland, dan geloof ik dat mijn broeder met mij de Here zal willen danken voor wat Hij aan goeds gegeven heeft met de Vrijmaking. Ik zal zo met hem spreken dat hij zich uitgenodigd weet met mij dankbaar te zijn.

Ik stel die **eis** niet aan mijn broeders. Maar ik zou de **uitnodiging** aandurven, zonder pistool op de borst. Ik verheug me daarom over de christelijke gereformeerde erkenning, dat de gereformeerde kerken in alles *willen* overeenstemmen met de belijdenis. Die hartewens hebben ze dan toch maar afgelezen uit onze woorden en daden. Het doet me goed, al ik christelijke gereformeerde mensen God daarvoor hoor danken. Zou ik trouwens zelf niet danken voor het vele goede dat de Here gegeven heeft aan de gelovigen in Nederland door de christelijke gereformeerde kerken?

Is danken een bewust eenzijdige bezigheid? Danken de gelovigen in Nederland voor een mythe, voor iets dat ze zelf eerst hebben bedacht? Ik heb het over zaken waar ieder gelovige zich iets bij kan voorstellen. Wat een gereformeerde bond collectief heeft richting Nederlands Hervormde Kerk, wat het voor iedereen moeilijk maakt de kerk waarin hij is groot geworden te verlaten, dat heb ik ook richting de gemeente waar ik ben grootgebracht, waar ik gevormd ben.

Dat moet behoedzaam maken in de discussie over het verleden, een discussie tussen generaties. Niet vernieuwingsdrang of angst voor veranderen zou daarin bepalend moeten zijn, eerder de wil om wat voor anderen en voor jezelf dierbaar is te beschermen tegen oneer. Zoals iemand in de vrijmakingsdagen eens schreef: is zij uw moeder, waar is haar eer?

Het probleem is: ik dank voor de Vrijmaking, ~~maar~~ ik heb ook veel te vragen aan de Here. Het was immers mensenwerk. Want er bleven gelovigen achter. Er is bitterheid gezaaid en verwijdering geoogst tussen broeders. Er is geleden. Het evangelie van Christus verdween soms in het stof van de strijd. Ook aan de goede kant.

Maar dan is het juist aan te bevelen om samen terug te gaan naar het verleden waar we uit zijn voortgekomen. Dan kan het juist sanerend werken samen boven onszelf uit te reiken naar de **norm** die ons door Christus gesteld is. Dan mag je elkaar vragen naar kerkelijke trouw. Als het niet de bedoeling was te scheuren, maar te helen, dan moet dat weer hoven water kunnen komen: de wil-tot-eenheid. Als kerken-met-de-belijdenis samen zo dicht mogelijk bij de kerk-van-de-belijdenis aansluiten slijten de grenzen vanzelf door de eenheid van het geloof.

Ze vallen niet samen, en ze eten elkaar niet op. De concrete lofzegging kan niet zonder de concrete schuldbelijdenis en de concrete bekering. Concrete dank – want we hebben het over de verlossing die God door Christus en de Geest in de levens van mensen van vlees en bloed werkt. De studie van de kerkgeschiedenis levert daarvoor stof. Concrete schuldbelijdenis – want het gaat over mensenwerk, stukwerk, zoals het heden en nauwkeurige kennisname van het verleden doet zien. Concrete bekering –

wie van de zonden van de vaders weet kan niet onbewogen blijven, hij moet vandaag zijn houding bepalen en zich onderscheiden.

K. Schilder schreef: 'Het is een diepe weelde, gereformeerd te zijn, en dus gereformeerd te denken, ook over een wereld, die de groote reformatie nog niet van noode had gehad'. Voor sommige mensen betekent dat kennelijk zoiets als de geloofsbelijdenis van de nauwe vrijgemaakte geest: het is fantastisch als je vrijgemaakt bent en vrijgemaakt denkt en de rest is maar zielig.

Zo is het ook niet bedoeld. Schilder sluit met de gegeven zin § 20 van zijn *Heidelbergsche Catechismus* af (I, 306-312). Dat is de laatste paragraaf van zijn behandeling van vraag en antwoord 7 van de catechismus: heeft dan God de mens zo boos en verkeerd geschapen? Nee, Hij heeft de mens goed en naar zijn evenbeeld geschapen, in ware rechtvaardigheid en heiligheid... (186-312).

Gereformeerd zijn is een houding tegenover de openbaring van God, een houding van volledig vertrouwen. Wie gereformeerd is laat de bijbel spreken. Wie gereformeerd denkt, geeft zijn gedachten gevangen aan de Schriften. Dat betekent in Schilders betoog: onze gave oorsprong, ons rechte verleden (in het paradijs) ligt achter ons, onze perfecte toekomst ligt voor ons. We zijn gereformeerd. God gaat in zijn verlossingswerk weer aansluiten bij het begin dat Hij maakte. Verlossing van het gedeformeerde is herschepping, vervulling en voltooiing van het oorspronkelijk geformeerde. Als God verlost reformeert Hij. Gereformeerd denken is denken vanuit Gods openbaring over dat begin, en dan tot de verrassende ontdekking komen dat je in zijn handen weer wordt wat je was, en dat je ooit zult zijn waar je oorspronkelijk voor bedoeld was.

De grote reformatie waar het hier over gaat is de reformatie van de zestiende eeuw toen het gereformeerde denken zich losmaakte van de roomse opvatting van het beeld Gods (zie 284vv.). De roomsen beschouwden het beeld Gods, het ambt van de mens, als iets wat er na de schepping bij kwam. De gereformeerden ontdekten in de Schrift dat de mens geschapen is voor zijn ambt. Oftewel: 'Hij is het (nl. beeld Gods, RtB), of hij is het niet. Hij is altijd 'mislukt' als hij dat niet is'. God kwam tot de mens terug na de zondvloed, en verbood de doodslag, 'omdat de mensch naar het beeld Gods was gemaakt! Hij was 'de moeite waard'. Niet omdat hij was, die hij was, maar omdat God van den aanvang iets groots met hem voorhad. Dat is een geweldige ontdekking, vol troost voor een zondig mens.

Er is veel aan te merken op de kerk-met-de-belijdenis, ook op haar verleden. Luister naar haar gebeden, en laten we vervolgens ons heden en ons verleden toetsen aan de normen die God ons geeft. Deze discussie is terecht geopend. Maar het blijft tegelijk fantastisch jezelf te vinden in de handen van Jezus Christus die op deze aarde met zijn Woord en Geest je herschepping ter hand heeft genomen. Het is een diepe weelde anno Domini 1993 als kerk-met-de-belijdenis te horen bij de kerk-van-de-belijdenis.

R. ter Beek

De toeëigening belaaft

Het heil – verworven door Christus – is boven alles kostbaar. Het kan dus niet anders, of de toe-eigening van dit heil zal voortdurend worden belaaft door hem die het op de ondergang van de kerk gemunt heeft. Het gaat dan zowel om de toeëigening *door* het geloof, alsook om het daarachter liggende en daar doorheen werkende toeëigende werk van *de Heilige Geest*. Twee gevaren willen we trachten te signaleren, die van *her perfectionisme* en die van *het defaitisme*. Nû over het eerste gevaar.

Het perfectionisme: de gelovige wordt ia zichzelf volmaakt

Het kost geen moeite een lange verhandeling over 'het perfectionisme' in de geschiedenis van de christelijke kerk te schrijven! Altijd weer duikt het gevaar op dat de christen denkt in dit leven de volmaaktheid te bereiken of, in ieder geval, *meent* deze te kunnen bereiken. Maar om een historische schets gaat het ons hier niet. Hoe komt het, dat deze gedachte altijd weer opduikt en zo'n grote aantrekkingskracht oefent, tot vandaag toe?

Ik meen, dat het antwoord op deze vraag *hier* moet worden gezocht: we hebben hier te doen met een *idealistisch misbruik* van de volmaaktheid van de gelovigen in Christus, vgl. Kol. 1 : 28. In Christus is alle heil volkomen. Er behoeft, er kan, er *mag* niets gekompleteerd worden aan de *verwerving* van het heil. Het komt ook in alle rijkdom van het volmaakt zijn naar ons toe in het Evangelie en in de verzegeling daarvan in de sacramenten. Zo is er bij Gods kinderen (persoonlijk en gemeenschappelijk) volmaaktheid in de *weg*, waarop zij geleid worden en die zij kiezen. Daarop wijst Johannes in *zijn* eerste brief: 'Een ieder, die uit God geboren is, doet geen zonde, want het zaad Gods blijft in hem en hij kan niet zondigen, omdat hij is uit God geboren', 1 Joh. 3 : 8. Zo spreken de psalmen ook over het houden van de wegen des HEREN, Ps. 18, en noemt Christus Nathanaël een Israëliet 'in wie geen bedrog is', Joh. 1 : 48. Maar wie daaruit zou willen afleiden dat de toeëigening van het heil in dit leven even volmaakt is als de *verwerving* ervan in het leven en het sterven van de Borg, vergist zich grondig.

Vóór Johannes in het derde hoofdstuk van *zijn* brief er over spreekt dat wie uit God geboren is niet zondigt, dat is de zonde niet als zijn levens-element heeft, heeft hij in het *begin* van zijn brief al het vóóruit grijpen op de komende volmaaktheid (perfectionisme) als een bedreiging van het leven van de gelovige onmaskerd: 'Indien wij zeggen dat wij geen zonde hebben, misleiden wij onszelf en de waarheid is in ons niet', 1 Joh. 1 : 8. Trouwens, heel de worsteling van de apostel Paulus om een Godelvevallig, een godvruchtig leven binnen de gemeenten waaraan hij schrijft, zou alle betekenis verliezen, als er geen 'doodsvijanden' zouden zijn, waaronder 'ons eigen vlees', die onophoudelijk ons aanvechten, antw. 127 Heid. Cat. Daarom is het voortdurend, het dagelijks bidden en smeken voor iedere gelovige altijd weer nodig, zoals de Here het ons in het Onze Vader heeft geleerd – géén door Pinksteren *achterhaald* gebed, zoals mij eens werd 'toegevoegd uit de kring van de Pinksterbeweging, onmiddellijk ná een preek over Heid. Cat., Z. 52!

Daarom roept de apostel Paulus om verlossing uit 'het lichaam van deze dood', dat wil zeggen: uit héél de huidige bestaanswijze die door de zonde wordt beheerst: 'ik

zelf ben met mijn verstand dienstbaar aan de wet van God, maar met mijn vlees aan de wet der zonde', Rom. 7 : 25, 26 vgl. ook de oproep aan de gemeente van Kolosse om 'de leden die op de aarde zijn' te doden en 'dit alles' *weg* te doen, Kol. 3 : 5 e.v. Het is metterdaad *ren weg*, waarop wij – struikelend en vallend – gaan, een weg die naar het hemelse doel voert. Een weg: de keuze is beslissend, maar niemand moet het traject een kleinigheid vinden. Dan komen we bedrogen uit. Zo beginnen de Dordtse Leerregels ook, wanneer zij belijdenis doen van de volharding der heiligen: 'Degenen die God naar zijn voornemen roept tot de gemeenschap met zijn Zoon, onze Here Jezus Christus, en door de Heilige Geest opnieuw geboren doet worden, verlost Hij wel van de tirannie en slavernij van de zonde. Maar Hij verlost hen in dit leven niet helemaal van het vlees en het lichaam der zonde', DLR V.1.

Voorzichtig met de vraag naar het waarom

Het leven van de gelovige is een lange weg vóór de verlossing doorbreekt! Waarom? De voorbeelden van Henoch en Elia zijn er toch dat God in éénmaal majestueus kan verlossen? Zo is dan het 'waarom' van de lange weg vaak onderwerp van overweging geweest. We kunnen er dan op wijzen dat God een *geschiedenis* van het heil begeert en nodig heeft geacht en dat Hij door deze weg ook heerlijkheid zal ontvangen. Men kan er vervolgens ook op wijzen, dat God in de ruimte van deze geschiedenis naar de raad van zijn welbehagen zijn gemeente totdat de laatste man/vrouw toe vergadert tot 'de gemeente van de uitverkorenen' (Doopsformulier) zonder vlek of rimpel of iets dergelijks, Ef. 5 : 27, voor Hem staat. Er is nog wel op meer te wijzen. Maar iedere verklaring schiet hier tekort: er blijven altijd vragen over. We moeten met 'verklaren' heel voorzichtig zijn: God *laat* zich niet voor onze rechterstoel dagen. Waar zijn Woord niet verder *spreekt*, moeten wij niet verder *gaan*. Vóór staat altijd, dat Hij ook in de wegen, die Hij met ons gaat, de Onberispelijke is. Wij staan voor Hem als Rechter en we leven van de vrijspraak uit genade!

Maar als we ons niet brutaal indringen in geheimen, die voor ons te hoog zijn, dan betekent dat *niet*, dat we niet over de *wijsheid* van God mogen spreken, die ook blijkt uit het feit dat het toeëigende werk van de Heilige Geest en de toeëigening van het heil door de gelovige een *weg* betekent door het aardse leven heen. *We leren* op die *weg*! We *leren*, hoe verschrikkelijk de zonde is, ook in de kracht van haar ontwrichting. Zo heeft David voor heel de kerk Psalm 51 gedicht 'nadat hij tot Batseba was gekomen'. We *leren* ook het tekort in de dienst van de Here, zoals het ons beschaamd maakt en zoals het zelfs in het leven van de grote apostel Paulus is te zien, I-kand. 15 : 36-39. We *leren* nog zoveel meer! We *leren* op de weg die God met ons gaat de *kracht* van zijn genade en van zijn Geest: Hij overwint ons heerlijk in de bekering, Jerem. 31 : 18. Wij *leren* om, zó als de Leerregels het onderwijzen, Gods *barmhartigheid* en zijn trouw ('Hij *verlaat* niet wat zijn *hand* begon!') te aanbidden, V.7. We *leren* de hoogmoed af op de weg van struikelen en *vallen*. We *leren* daar de ootmoed aan. We *leren* óók, dat heel die *struikelgang* toch bcht een weg is, de weg van Gods genade –, de weg van de Heilige en heiligende God –, de weg waarvan de Christus gezegd heeft: 'Ik *ben* de weg'.

Het perfectionisme leidt tot zelfverheffing, omdat het in de grond van de zaak zelf-verheffing is. De *struikelaars* op de weg van God Peren de lofverheffing in de school van de *verootmoediging*, omdat alleen hun God groot is.

J. Kamphuis

PREKEN OP HET ZENDINGSVELD II

Samenvatting van het voorafgaande

In het voorafgaande heb ik stelling genomen tegen het standpunt, dat preken en preekvoorbereiding op het zendingsveld principieel anders zou zijn dan preken in Nederland in gevestigde kerken. Uit I Corinthiërs 14 haalde ik het uitgangspunt, dat preken op het aanwezige of mogelijk aanwezige publiek moeten zijn gericht. Het adres van de preek is mede bepalend voor de preek. Met voorbeelden en meningen van anderen heb ik dat nader toegeelicht.

4. Problemen bij het werken vanuit dit standpunt

4.0. Inleiding

Ik onderscheid drie probleemvelden, die het moeilijk maken om als prediker de preek te richten op de hoorders.

Het zijn de vragen rond

- de boodschap;
- de prediker;
- de hoorder.

Die vragen zijn er niet, als de boodschap staat in de code⁴ van de prediker en de hoorder. Als een Groninger aan een andere Groninger een boodschap overbrengt in het Gronings, in de Groningse belevingswereld en de Groningse cultuur en het Groningse wereldbeeld, dan mag je verwachten dat de boodschap probleemloos overkomt.

4.1. De boodschap van de prediking: De Bijbel

De Bijbel is de over te brengen boodschap van de prediking.

Maar die Bijbel is niet één enkele boodschap, maar een reeks van boodschappen. Die boodschappen werden door verschillende predikers gebracht aan telkens andere hoorders. Die predikers gebruikten niet allen dezelfde code en de hoorders evenmin. Dat verklaart o.a. de verschillen tussen Jesaja en Amos; tussen Mattheus en Lukas.

Voordat ik een boodschap kan verstaan, moet ik die eerst voor mezelf decoderen. Dat betekent, dat ik eerst moet nagaan, wanneer, door wie en aan wie die boodschap is opgesteld. Daarna probeer ik vast te stellen, hoe dat in mijn eigen code is weer te geven.

Hoe groter de culturele verschillen tussen mij en de Bijbel hoe moeilijker het decoderingsproces; hoe dikker de commentaren; hoe langer ik bezig ben met de voorbereiding van mijn preek.

We zagen dat de Bijbel niet één code heeft, maar meerdere en dat maakt het preekwerk al ingewikkeld genoeg.

Maar het wordt nog ingewikkelder, want niet alleen de culturele en andere verschillen tussen de bijbelschrijvers

onderling zijn heel groot, maar zulke verschillen bestaan er ook bij de eerste hoorders en lezers. Die verschillen bestaan, niet alleen omdat een volk verandert door de tijd heen, maar ook omdat er grote verschillen kunnen zijn tussen gelijktijdige hoorders en lezers onderling.

Een paar voorbeelden:

– Mozes had te maken met een groep mensen, die geen nakomelingen van Abraham waren, Het samenraapsel (Num. 11 : 4) of een menigte van allerlei slag (Ex. 12 : 38) worden ze genoemd. Tot vreemdelingen (ook deze dus) wordt in de Boeken van Mozes telkens het woord gericht, tot in de Tien Geboden toe (Het sabbatsgebod).

– De profeten hebben het woord ook vaak tot buitenlanders en buitenlandse naties gericht. Het Woord is kennelijk niet alleen, zij het wel primair voor het bondsvolk bedoeld.

– De Jeruzalemse kerk is altijd minstens twee-talig geweest: Aramees- Griekssprekenden. Het leidde zelfs tot een conflict (Hand. 6).

– De kerk in de apostolische tijd, toen de boeken en brieven van het NT werden geschreven, was niet een eenheidsworst wat taal en cultuur betreft.

De moeilijkheid met de Bijbel als boodschap is dus, dat ik als prediker van vandaag bij elke tekst moet nagaan of de code van de eerste prediker/schrijver, de boodschap en de eerste hoorders/lezers dezelfde is of niet.

Mattheus, de Israëliet, schreef zijn evangelie waarschijnlijk in het Aramees⁵ aan mede-Israëlieten. Dat is later in het Grieks vertaald, zodat het in de hele kerk gebruikt kon worden.

Lukas, de Griek, schrijft zijn evangelie voor een andere niet-Jood.

Paulus, de Jood uit Tarsus, schrijft zijn brief aan de Romeinen, die als gemeente w.s. zeer divers van samenstelling was. Er was daar zeker ook een grote groep christenen, die afkomstig waren uit de Joden.

Laten we deze verschillen eens grofweg – want de werkelijkheid is waarschijnlijk vele malen ingewikkelder – zichtbaar maken:

Bijbelboek	code prediker	code boodschap	code eerste hoorders
Mattheus	xa	xb	xa
Lukas	Y	xb	y of z
Romeinen	xc	xhofxc	xd + y + z + ?

Als er veel tijdsverschil is tussen de eerste hoorders en de eerste lezers of tussen een geschiedenis en de optekening ervan, dan worden er in de tekst van de Bijbel soms al bepaalde zaken gedecodeerd.

- Zie 1 Sam 9 : 9 over ziener = profeet.
- Zie Ruth 4 : 7 over het rechtsgeldig maken van zaken doos het uittrekken van een schoen.

Die zaken waren veranderd en dat wordt dan expliciet vermeld.

Ook wordt b.v. tegen een gewoonte geprotesteerd, als men niet de geest van de wet, maar alleen de letter ervan houdt.

Een bekend voorbeeld is Psalm 51 : 18, 19⁶;

*'Want Gij hebt geen behagen in slachtoffers,
dar ik die brengen zou;
aan brandoffers hrht Gij geen welgevallen.
De offeranden Gods zijn een verbroken geest;
een verbroken en een verbrijzeld hart
veracht gij niet, o God.'*

Zo'n gewoonte wordt dan gedecodeerd naar zijn ~~Me~~ling: 'De offers waren bedoeld om de mensen tot verootmoediging te brengen'.

De Bijbel bestaat dus uit een reeks boodschappen.

Ik als prediker van nu moet heel wat codes kraken om zelf de boodschap te verstaan. Dat is echter de eerste voorwaarde voor een goede preek.

4.2. De prediker

Het tweede probleemveld is de prediker zelf.

Ik als hedendaags prediker heb mijn eigen verstaanshorizon. Zoals ieder mens, begrijp ik een boodschap in eerste instantie binnen mijn eigen wereldbeeld. Dat wil zeggen, dat ik die boodschap automatisch decodeer met mijn eigen persoonlijke code. Dat kan goed gaan, maar dat kan ook verkeerd uitpakken.

Een voorbeeld: God is onze Vader in de hemel, leert Christus ons.

Als je alleen maar strenge vaders kent, die weinig liefde tonen: heel rigoristisch regeltjes toepassen; nooit de hand over het hart strijken: geen barmhartigheid kennen – dan decodeer je de term 'God is onze Vader' vast verkeerd.

De term barmhartigheid in Zondag 4 wordt dan weggepoetst door een verkeerde nadruk te leggen: 'God is wel barmhartig, maar hij is óók rechtvaardig.' Maar het is niet de bedoeling van de Catechismus (vr. en antw. 11) om Gods barmhartigheid te verkleinen door zijn rechtvaardigheid teveel te benadrukken. Met 'liefde-van-een-vader' kan zo'n codesysteem niet uit de voeten. Dus wordt dat weggeduwd. Wie voor zo'n publiek het woord liefde teveel in de mond neemt, wordt al snel als liefdesapostel weggehoond, vooral als er ook al andere verschillen zijn. Liefde tonen is nu eenmaal zwakheid en gevaarlijk volgens dit codesysteem.

De decoding van de boodschap kan dus bemoeilijkt worden door het eigen codesysteem, vooral als we niet kritisch zijn en te veel en te vaak ons codesysteem identificeren met de gehanteerde codesystemen in de Bijbel.

Als die codesystemen erg op elkaar lijken, dan bestaat het gevaar van verkeerde uitleg.

Maar de codesysremen van Bijbel en predikerslexegeten

kunnen ook zo verschillend zijn, dat uitleg vrijwel geheel of helemaal onmogelijk wordt. Ook hiervan een voorbeeld.

In Exodus 23 : 19; Exodus 34 : 26; Deuteronomium 14 : 21 staat:

'Gij zult een hokje niet koken in de melk van zijn moeder.'

Dit voorschrift is heel kort geformuleerd. Voor de eerste hoorders en lezers was dit voorschrift kennelijk zo duidelijk als wat. Met hun codesysteem konden ze deze boodschap zonder problemen decoderen.

Voor ons is dit voorschrift heel moeilijk te plaatsen. Onze code is niet toereikend. De verschillende contexten waarin deze tekst voorkomt geven wel een indicatie voor de uitleg, maar zijn ook niet eensluidend. De uitleggers verschillen daarom nogal t.a.v. deze tekst. Zie daarvoor verder de commentaren.'

Misverstanden en onbegrip zijn zaken, die mensen in het buitenland vaker meemaken. Ontwikkelingswerkers, cultureel-anthropologen en zendelingen proberen de mensen onder wie zij werken te begrijpen. Als je vraagt naar een bepaald gebruik, dan krijg je vaak verkeerde antwoorden, omdat je verkeerde vragen stelt. Dat komt omdat men over en weer de gebruikte codes niet kent.

Om dit soort misverstanden te verduidelijken een voorbeeld in een Nederlandse situatie:

Iemand, die nog nooit vee heeft gezien of ervan gehoord, ziet een Nederlandse hoer met de hand melken. Hij vraagt aan die boer: 'Waarom pijnigt u die koe?' Zo'n man krijgt dan geen antwoord op de achterliggende vraag: 'Wat doet u daar? Waarom doet u dat?' Hij krijgt als antwoord: 'Tk pijnig die koe niet. Hoe kom je erbij?' Hij weet zo nog geen zier over de boeren in Nederland. Maar thuisgekomen schrijft hij wellicht wel een exposé over de wreedheid van de boeren in Nederland t.a.v. hun vee. De code van de vragensteller was niet voldoende om al iets van wat hij zag te begrijpen en w de juiste vragen te kunnen stellen.

Zo kan onze eigen code ontoereikend zijn.

De prediker moet daaraan werken en in ieder geval zich daarvan bewust zijn.

4.3. De hoorder

Het derde probleemveld is de hoorder.

Als de hoorder ongeveer dezelfde code heeft als de prediker, dan zal hij niet zo'n moeite hebben om de prediker te begrijpen. Als de prediker de boodschap van de tekst, die hij koos, op de juiste wijze in zijn eigen code heeft gezet, dan is zijn werk voor die hoorder in principe klaar. Nu zagen we al, dat we vrijwel nooit een gehoor hebben met precies dezelfde code. In Nederland is het publiek al gemengd genoeg. Er zitten ouderen en jongeren; arbeiders en studenten; etc., etc. in de kerk. Een prediker moet de codes kennen van heel zijn gehoor.

Als het publiek gemengd is, zal hij een soort van gemiddelde⁸ code moeten gebruiken. Als dat om bepaalde redenen niet mogelijk is, dan kan aparte diensten een uitkomst

bieden. Aangepaste diensten zijn zulk soort diensten voor geestelijk gehandicapten en voor doven en slechthorenden. Er zouden meerdere categorieën te bedenken zijn. Apartheid als filosofie of staatsleer is verfoeilijk, maar in ander opzicht kan het zijn nut hebben. Wie ervan uitgaat dat allen in de kerk wat aan de kerkdienst moeten hebben (I Cor. 14), die moet ook wel eens voor aparte diensten kiezen. Als de codes van de hoorders te ver uiteen lopen, dan kun je niet anders.

Hoe groter de verschillen tussen prediker en gehoor, hoe moeilijker het proces om de preek in de code van de hoorders te Letten. Dat moet je leren.

Dat is nu het moeilijke proces, waarin de zendeling worstelt om de boodschap over te brengen in de code van de hoorders. Taal en cultuur van de mensen, aan wie hij het evangelie moet brengen, zijn zo vreemd, dat het ook mis kan gaan.

Een voorbeeld:

In onze culturele en religieuze code is verraad slecht.

Verraad met een kus is wel het toppunt van slechtheid.

Wij hebben geen bewondering voor Judas.

Onze code is in dit opzicht niet anders dan die van de Bijbel.

Bij de Asmat⁹ wordt verraad bewonderd, vooral als je die heel lang verbergen kunt. Verraad met een kus wordt door hen uitbundig geprezen. Iemand die dat presteert, kan rekenen op bewondering van vriend en vijand.

Als je de code van de Asmathoorders niet kent, vertel je het verhaal over Judas' verraad vast verkeerd, want volgens de code van de Asmatters is niet Jezus, maar Judas het centrum van het verhaal, als je het vertelt, zoals het in de Bijbel staat en de impliciete normen over verraad niet expliciet maakt. De prediker moet dus de code van zijn gehoor kennen, anders kan hij de boodschap niet overbrengen.

P.R. Baas

⁴ Onder 'code' versta ik: Verstaanshorizon, zoals bepaald door kennisniveau, cultuur, taal, wereldbeeld etc.

⁵ Het Aramees was toen de voertaal van veel Israëlieten. Die taal gebruikte de Here Jezus b.v. aan het kruis

⁶ Zie ook Amos 5: 21-24 en Jesaja 1: 11-17.

⁷ Opvallend is dat de kanttekeningen geen aantekening bij deze tekst plaatsen. Ze verwijzen bij Exodus 34: 26 wel naar Leviticus 22: 27: 'Wanneer een rund of schaap of geit geboren wordt, dan zal dat zeven dagen bij zijn moeder blijven, maar van de achtste dag af en daarna zal het als gave de Here ten vuuroffer welgevallig zijn'. Zij denken dus aan offerpraktijken rond het oogsteest. Vele uitgeleggers denken aan magisch gebruik van deze melk voor de vruchtbaarheid van de volgende oogst. Lang niet alle uitgeleggers delen die mening. Uit de tekst zelf is dat ook niet op te maken. Zij lezen dan de tekst zo: 'U zult als eersteling van u vee niet naar liet Huis van de Here brengen het bokje, dat in de (eerste?) melk van zijn moeder is gekookt. om vervolgens dat bokje bij de offermaaltijd te eten en naderhand de melk over de akkers te sproeien ter bevordering van de vruchtbaarheid. U mag dat bokje zelfs niet de eerste zeven dagen van zijn leven offeren. Eermaal zo gekookt is het bokje ook verboden spijs.'

⁸ Het is opvallend, dat het NT in het alledaagse Grieks van die tijd is gesteld. Een soort gemiddelde taal, die zeer velen in die tijd verstonden, die woonden in het bekken van de Middellandse Zee en daarbuiten.

⁹ Een stam aan de zuidkust van Irian Jaya. Zie hiervoor: Don Richardson: *Peace-child of in her Nederlands: Vredeskind*.

VERSCHEENEN

In het kader van het evangelisatiewerk is al weer even geleden een brochure uitgekomen onder de titel *De Gereformeerde Keiken vrijgemaakt in Nederland. Bij een eerste kennismaking*. Op een korte, heldere manier wordt inzicht gegeven in de geschiedenis van onze kerk, het leven in een plaatselijke kerk, de structuur van het kerkverband en de internationale contacten. Bij de laatste twee onderwerpen is een uitklapbare illustratie gevoegd ter verduidelijking. Door de beknoptheid van deze brochure dient het uitstekend het doel van een eerste introductie in onze kerk. De brochure is niet in de winkel verkrijgbaar, maar is te bestellen bij het Informatie- en Lektuurcentrum, Koppelweg 66, Postbus 70.3800 AB te Amersfoort of bij de plaatselijke evangelisatie-commissies. De uitgave kost f 3,- excl. verzend- en verpakkingkosten.

Bij Uitgeverij De Banier is een leesboek verschenen waarin het probleem van incest aan de orde komt. In een christelijk gezin ontstaat tussen vader en dochter een incestueuze verhouding die diep indringt in hun leven en dat van de overige gezinsleden. Het boek loopt uit op het wonder van berouw en vergeving, waardoor vader en dochter weer in goede harmonie met elkaar kunnen leven. Een *geschonden jeugd* is geschreven door J.F. van der Poel. De prijs is me onbekend.

Een christelijk leesboek van een heel ander genre is *Her geheim van het kreupelhuis* van Patricia M. St. John, uitgegeven bij Uitgeverij Medema tegen een verkoopprijs van j 19,95. Het is een kinderboek waarin de hoofdpersoon Ruth zich op alle mogelijk manieren problemen op de hals haalt en uiteindelijk van huis wegloupt.

Bij De Vuurbaak verschenen deel 3 en 4 van de nieuwe serie Chris en Joneke. De titels zijn *Erfenis uit Indonesië en Kerkroef in Maastricht*, beide voor de prijs van f 14,90. Chris en Jorieke komen door hun avontuurlijke aard in allerlei gevaarlijke situaties terecht, die iedere keer weer even spannend zijn. De auteur, Bert Wiersema, is door zijn pakkende schrijfstijl een waardig opvolger van Piet Prins.

Mevrouw Enny Ijskes-Kooger is een christelijke dichteres. Ruim 40 gedichten van haar zijn nu gebundeld in *Windveren*. In al haar gedichten laat ze haar verlangen naar Gods nabijheid uitkomen en kijkt ze uit naar de vervulling van Gods beloften op de jongste dag. Het bundeltje is uitgegeven door Buijten & Schipperheijn en kost slechts f 9,90.

Jan Meijer

DE NEGENTIENDE EEUW: ROMANTISCHE LITERATUUR, MEER DAN GEVOEL ALLEEN

Wat romantisch!

De associaties die we als **mensen** van de twintigste eeuw hebben **bij** de woorden 'romantiek' en 'romantisch', kunnen **sterk** uiteen lopen. Niet alleen gedachten met betrekking tot liefde of idylle vallen **immers** onder de categorie 'romantisch'. Neem bijvoorbeeld **uitdrukkingen** als 'bij romantisch kaarslicht', 'een **zaak** niet romantischer willen voorstellen dan hij is', 'de romantiek van het leven van een schaapherder'. Het woordenboek onderscheidt onder meer associaties met: avontuur, dromen, dwepen, verbeelding, ongewoon, niet-alledaags. Waar komen **deze vele** facetten van dit begrip vandaan? In dit artikel is het de bedoeling dat beweegredenen van deze **nieuwe** beweging in de cultuur van West-Europa worden nagegaan aan de hand van voorbeelden uit de Engelse literatuur.

What's in a name?

De term 'romantisch' ontstond in de Middeleeuwen en had toen betrekking op de symbolische en sprookjesachtige verhalen ('romances') rond deugden en liefde. Enkele eeuwen heeft het woord de denigrerende betekenis gehad van 'Fantastisch' of 'niet van deze wereld'. Rond 1700 echter verstond men onder een 'romantisch' landschap echter een streek die gevoelens van aangename melancholie opwekte. De Duitse criticus Friedrich Schlegel schijnt de eerste geweest te zijn die een Romantische literaire school onderscheidde, die zich afzette tegen de gevestigde orde van het Classicisme.

Welvaart en romantiek

Het romantische levensgevoel begon zich te manifesteren in romantische tuinen met grillige bossages en verstopte, 'natuurlijke' watervallen. In romantische muziek, in romantische literatuur en romantische opvoedings- en politieke idealen. Allerwegen zette de trend van vernieuwing

en onrust in, met als meest schokkende gebeurtenis de politieke omwenteling in Frankrijk in 1789. Wat verklaart de snelle opkomst van deze beweging op zoveel verschillende terreinen?

De voornaamste verklaring is dat, in tegenstelling tot het verleden, het nu niet een beperkte intellectuele elite is die de koers van de cultuur uitzet. Meer lagen van de bevolking gaan nu mede de richting van het denken in economie, politiek en kunst bepalen. En dat wordt mogelijk gemaakt door de toegenomen welvaart. Groot-Brittannië liep hierbij voorop in vergelijking met de andere West-Europese landen. De industriële revolutie kwam hier reeds vanaf circa 1750 op gang, mede voortgestuwd door de exploitatie van de Britse dominions in het Verre Oosten. Ze leidde tot een aanzienlijke welvaartsverbetering voor velen, met als belangrijkste verworvenheden: onderwijs en vrije tijd. Meer dan ooit in West-Europa kreeg in de tweede helft van de achttiende eeuw een **massaal lezerspubliek** nu deel aan wat denkers en kunstenaars naar voren brachten.

Uit dit feit laat zich voornamelijk het verschijnsel verklaren dat deze nieuwe beweging zich in vrijwel alle facetten van de cultuur begon af te tekenen. De romantische beweging kan in Engeland, enkele uitzonderingen daargelaten, een beweging van de **middenklasse** worden genoemd.

Kenmerken

Als **we** ons beperken tot de Engelse literatuur en in beeld proberen te krijgen hoe 'de' Romantiek zich manifesteerde, dan is het niet eenvoudig om de beweging in een karakteristiek te typeren.

Kenmerken van de Romantiek zijn er vele. Per land, ja per kunstenaar liggen er sterk verschillende accenten. Toch kunnen er enkele karakteristieken genoemd worden die vrij algemeen worden aangetroffen.

1. het *individu* staat centraal, evenals in de tijd van de Renaissance.
2. aandacht voor de *religieuze factor*, vaak in een vorm van *pantheïsme*.
3. *escapisme*: de vlucht in een geïdealiseerd verleden, utopie, exotisch land of in dromen.

4. *idealisme*, veelal gericht op vrijheid, gelijkheid en broederschap.
5. *intuïtie en emotie* worden aanvaard als authentiek, het intellectuele wordt gewantrouwd.

Een begrip waaronder deze diverse uitingsvormen wellicht onder één noemer zijn te brengen is: *verandering*. In politiek pamflet, gedicht, filosofisch werk of muziekstuk, overall is dezelfde nieuwe trend waarneembaar: er wordt afstand genomen van het oude en er wordt gedweept met het nieuwe.

De vraag kan gesteld worden waarvan men afstand wil nemen. En waarom. Wat voldeed er niet meer? Laten we daarom kort schetsen hoe de culturele situatie er globaal genomen uitzag.

De Verlichting: triomf van het verstand

De visie op de cultuur in het tijdperk van de Verlichting was gedomineerd geweest door de begrippen *harmonie* en *voortgang*. De gang van de menselijke geschiedenis kon alleen nog maar verder vooruit, nu het licht van de menselijke rede zo overduidelijk was gaan schijnen. Als men natuurwetenschappelijke en filosofische literatuur uit dat tijdperk leest, dan valt de dogmatische en zelfgenoegzame toon op. Wat proefondervindelijk was bewezen, stond vast. Het algemene, het *universele* bezat autoriteit en gaf stabiliteit aan de wereld.

Het geloof in vanzelfsprekende voortgang is welhaast onbegrensd. De empirische wetenschap meldt de ene ontdekking na de andere. Nu blijkt uiteindelijk hoe de menselijke geest werkt, hoe de processen in de plant verlopen, waaruit de krachten bestaan van magneten, heelal, elektriciteit. De mysteries van vroeger verdwijnen als sneeuw voor de zon der Verlichting. De lijn vanuit het Humanisme wordt hier in zijn uiterste consequentie doorgetrokken. De mens blijkt niet afhankelijk van machten, demonen of goden buiten hem. De werkelijkheid wordt niet bestuurd door God of Oppermacht, maar door natuurlijke processen, wellicht op een gegeven moment in gang gezet (deïsme), maar beslist niet onderworpen aan het bovennatuurlijke. Zintuiglijk waarneembare, met instrumenten te meten processen zijn het die de dingen besturen. En de mens die dat begrijpt, heeft daar door middel van zijn verstand greep op: 'kennis is macht' (Sir Francis Bacon, 1561-1626) was het *eureka* van de empirische wetenschap.

Voor wonderen is geen plaats meer. Die kunnen, *mogen* niet langer bestaan. Descartes (1596-1650) redeneert bijvoorbeeld dat er een verklaring moet zijn voor de samenhang en interactie van geest en lichaam, en situeert dit nog te ontraadselen 'mysterie' vooralsnog in de pijnappelklier in de hersenen.²

Vrijheid: nieuwe vormen

De uitingen van onbehagen met de gezapige tevredenheid van de gevestigde orde van de aristocratie, politiek en kunst was voor een deel een generatieconflict: zonder uit-

zondering zijn het jonge dichters die geïrriteerd afstand nemen van het conventionele. En net zo bitter wordt er door 'de oude garde' op gereageerd. Zij stellen het bezonnen, beproefde karakter van waarheden-voor-alle-tijden voorop, en zijn wars van experimenten.

Een kunstcriticus schreef over de poëzie van tijdgenoot John Keats bijvoorbeeld:

'Hij beweert dat elk voorwerp, elk ding in de natuur het waard is om object van poëzie te zijn; daarbij vergetend dat poëzie een eigen aard bezit, waarvan het wezen wordt aangerand als men zich gaat toeleggen op het triviale van het alledaagse.'

Wat voor de classicist het beproefde en universele betekent, klinkt voor de romanticus afgezaagd en clichématig. Lijnrecht tegenover deze fixatie op het universele, stelt de romanticus de eigen waarde van het *individuele*. 'To generalize is to be an idiot', aldus William Blake.

Gelijkheid en broederschap

Kort na de Franse Revolutie verschijnt in Engeland een gedichtenbundel die het effect heeft van een steen in de vijver. Deze *Lyrical Ballads* geschreven door de dichters Wordsworth en S.T. Coleridge, betekenen qua vorm en inhoud een revolutionaire nieuwe koers, een romantisch manifest. Enige behoedzaamheid was hen daarbij toch ook niet vreemd: toen het geschrift tot hun verrassing bleek aan te slaan, publiceerden de dichters pas bij de tweede druk een verantwoording in het Voorwoord. In deze wereldberoemd geworden 'Preface' zetten de dichters uiteen wat hen bezielde: een kunst die dicht bij het volk staat (veel van hun gedichten sluiten aan bij bestaande volksballades). Daarom geen afzonderlijk, verheven dichtersjargon meer, maar een taal die dicht bij het alledaagse spreken ligt van het nederige en landelijke leven ('humble and rustic').

Alledaagse onderwerpen worden via het medium van de geïnspireerde kunstenaar verheven tot het sublieme. Een grenzeloos vertrouwen in de goedheid van mens en 'natuur' blijkt bij het gedachtengoed van de *Lyrical Ballads* en bij veel romantici een rol te spelen. Vandaar dat de ontmoeting en de inspiratie gezocht wordt bij hen die niet of nauwelijks met 'cultuur' zijn besmet: de ongekunsteldheid en argeloosheid van landarbeiders, schaapherders. Deze mensen beleven immers nog een eenheid met de natuur om hen heen. Daarnaast staat ook menigmaal het *kind* met zijn ontwapenende eenvoud centraal.

Een voorbeeld daarvan is het gedicht 'We are Seven' (We zijn met z'n zevenen). Daarin heeft de dichter een gesprek over dood en hiernamaals met een lief, argeloos meisje dat in een huisje bij een kerkhof woont. Wat kan dit levenslustige, simpele kind nu begrijpen van wat dood zijn is?

A simple Child,
That lightly draws its breath,
And feels its life in every limb,
What should it know of death?

Maar als snel blijkt dat dit kind de enige ware visie op sterven en eeuwigheid heeft. Samen tellen ze met z'n hoevenen ze zijn in het gezin van het kind. Dm wordt duidelijk dat ze haar overleden zusje en broertje als vanzelfsprekend meetelt bij de zeven familieleden... Zo weinig beleeft het meisje de scheiding tussen leven en dood, dat ze vaak hij de betreffende graven speelt en zingt, en er bij tijden zelfs haar avondeten mee naar toe neemt.

And there upon the ground I sit,
And sing a song to them.
And often after sun-set, Sir,
When it is light and fair,
I take my little porringer,
And eat my supper there.

Uit de bundel *Lyrical Ballads* is nog een gedicht zeker het vermelden waard: 'The Rhyme of the Ancient Mariner'. Een ballade over een oude zeeman, die moet boeten voor een zonde. Voor altijd moet hij over de aarde zwerfen en steeds weer zijn levensverhaal vertellen. Met als moraal: broederschap met alles wat leeft.

He prayeth best, who loveth best
All things both great and small;
For the dear God who loveth us,
He made and loveth all.

De realiteit ontvluchten

Voorts bestaat er onvrede bij veel kunstenaars over de tijd waarin men leeft. De kritiek die met name door progressieve filosofen (Rousseau, Montesquieu, Hegel, Godwin, Wollstonecraft) op de bestaande orde wordt geuit, volgt men na. Een gebruikelijke reactie was het zich verbeelden of nastreven van *ideaalwerelden*, gesitueerd in een ver verleden, een ver land of een **verre** toekomst, hetgeen soms de vorm van ontvluchten aannam (**escapisme**). Geestverruimende en verdovende middelen werden populair. Begrippen als *weemoed*, *Weltschmerz*, *vervoering*, *extase* worden in allerlei toonaarden bezongen. Een kenmerkende typering is in dit verband een uitspraak van de Duitse dichter Schiller: 'Dort wo du nicht bist, ist das Glück'.

Uit dit laatste laat zich tevens de populariteit verklaren van het maken van een 'grand tour' onder romantici. Vanaf circa 1750 maken jonge mannen van goede stand educatief bedoelde **rondreizen** langs de cultuurschatten van Frankrijk, Italië en Griekenland voordat men een werkkring aanvaardde. De romantische kunstenaar maakt deze tochten om de bovengenoemde **reden** en tevens om nieuwe ideeën op te doen. Of om contacten te leggen met vakgenoten. Laurence Stern (1713-1768) maakte bijvoorbeeld zo'n reis, en zette zijn ervaringen op papier in het boekje *A Sentimental Journey through France and Italy*: een zeer gedetailleerd verslag van persoonlijke indrukken en gevoelens ('sentiments') met een spottende en tegelijkertijd onzekere ondertoon. Nog bekender werden de rei-

zen van de jonge Lord Byron (1788-1821), deels omdat hij ze in poëzie publiceerde, deels omdat deze man binnen korte tijd het idool werd van vele jonge kunstenaars en politiek geïnteresseerden in West-Europa. Door zijn bijtende spot jegens establishment en conventies en vooral na zijn fysiek deelnemen in de vrijheidsstrijd van de Grieken, werd hij in korte tijd symbool van de Romantiek.

Idealisme

Het is opvallend hoezeer in de Romantiek het verhevene, het bovennatuurlijke en het goddelijke weer in de kunst wordt teruggebracht, Pantheïsme vult in vele gevallen het vacuüm dat de Verlichting heeft geschapen. Gewone, alledaagse zaken worden verheven tot en geassocieerd met oneindigheid. William Blake (1757-1827), een mystieke en gedreven dichter is in dezen een goed voorbeeld. In zijn visie vertegenwoordigde de 18e eeuw als het **ware** de zondeval. De rationele denktrant, met het **primaat** van het **verstand**, stond gelijk aan het eten van de vrucht van de boom der kennis. De manier van kijken naar en omgaan met de dingen werd daardoor vergiftigd. Volgens hem was de rol van de poëzie, het mogelijk maken van het weer fris zien van de schepping en het terugbrengen van leven. Bekend van hem zijn bijvoorbeeld de regels:

To see a world in a grain of sand,
And a Heaven in a wild flower,
Rold Infinity In the palm of your hand,
And Eternity in an hour.

Een wereld te ontdekken in een korrel zand,
En een hemel in een wilde bloem,
De oneindigheid in de palm van je hand te houden
En in een uur de eeuwigheid.

Achter deze woorden schuilt bij Blake een immense wereld van esoterische gedachten. Deze dichter-denker-illustrator had door intense zelfstudie voor zichzelf een eenheid weten te bedenken uit een veelheid van stromingen: (o.a.!) Christendom, Joodse mystiek, alchemie der Renaissance, Islam, Hindoeïsme en Keltische druïdenwijsheid. Een **totaalvisie** op leven en eeuwigheid die tot op de dag van vandaag slechts nog door **weinigen** wordt begrepen. Voor hem is symboliek en allegorie tastbare werkelijkheid. De tijdelijke wereld daarentegen is slechts een weerspiegeling **van** het eigenlijke, zegt hij met Plato: 'There exist in that **eternal** world the permanent **realities** of **every** thing which we see reflected in **this** mirror of nature'.

In gedichten, essays en filosofische geschriften breekt aldus een aanzwellende golf van **idealisme** zich baan. Er wordt indringend gewaarschuwd 'tegen de keerzijde van de medaille van de vooruitgang: vervuiling van lucht en bodem, **armoede**, overbevolking, vrouwen- en kinderarbeid. De idealen van vrijheid, gelijkheid en broederschap krijgen in Engeland, meer dan enig ander Europees land,

gestalte in poëzie. En dat in een enorme omvang. Kennelijk omdat in Groot-Brittannië de roep om verzet en opstand op politiek gebied niet resulteerde in daden van revolutie en bloedvergieten. Zoals vaker in de Engelse geschiedenis voltrokken zich veranderingen in geleidelijkheid. Al heeft het in Engeland niet veel gescheeld. Na de oorlog tegen Napoleon op het Continent (zoals de Engelsen consequent de Overkant blijven noemen!) bracht een economische depressie werkloosheid, armoede en honger. Massale betogingen resulteerden in het bestormen van fabrieken en het vernielen van de machines. Een onverantwoorde charge op een weerloze mensenmassa in Manchester (The Peterloo Massacre) bracht Engeland in 1819 aan de rand van een burgeroorlog. Maar door het ontbreken van geschikte leidersfiguren bleef een omwenteling uit.

Heftige, soms hemelbestormende, gedichten ontstonden als gevolg van de roep om een hetere wereld. Een fraai voorbeeld hiervan is het lyrische 'Jerusalem' van de bovengenoemde William Blake. Dit sacrale en zwaar chauvinistische lied op Jeruzalem (= Engeland) wordt ieder jaar extatisch gezongen in de Londense Royal Albert Hall aan het eind van de zomerse promenadeconcerten. 'The Last Night of the Proms'. Hierin schalt de profetische stem van Blake als het ware over Engeland, met een oproep tegen 'satanische fabrieken' en voor het bouwen van Jeruzalem in 'England's green and pleasant land*.

Het tijdperk van de Romantiek heeft in de kunst beslist vernieuwend en reactiverend gewerkt. Diverse bestaande of in onbruik geraakte vormen werd nieuw leven ingeblazen: ballade, sonnet, ode, roman. Nieuwe vormen in poëzie en proza ontstonden: de 'detective', de 'thriller', de briefroman.

Ook verbanden tussen literatuur en muziek zijn als nieuw verschijnsel op te merken (liederen, getoonzette toneelstukken, programma-muziek).

Wat betreft de verheven *idealen* van romantici moet echter geconstateerd worden dat veel van het gedachtengoed al in essentie hol en leeg genoemd moet worden. De overwaardering van het menselijk verstand in de tijd van de Verlichting was gebaseerd op een rotsvast geloof in de mens. Wat dat betreft veranderde er in de kunst niets wezenlijks. Het verheven pantheïsme van het begin ebde al spoedig weg. En al spoedig stond het geloof in een andere menselijke eigenschap hoog in ere: de creativiteit. Het scheppende, verbeeldende vermogen van de mens, in het Engels aangeduid met 'imagination', wordt op de troon gezet. Enkele tientallen jaren wordt deze menselijke factor beschouwd als het hoogste, het meest sublieme dat denkbaar is.⁴

Deze gedachtengang leidde aan het eind van de 19de eeuw tot de mening dat de kunst een voortrekkersrol in de cultuur toekomt. Dat zij haar eigen wetten stelt en dus aan niemand verantwoording schuldig is. De uiterste consequentie van het gedachtengoed van de Romantiek is dat de mens zichzelf zoekt, en daarmee diametraal tegenover de *bijbelse* boodschap van 1 Corinthiërs 13 komt te staan.

Wat de Romantiek als stroming wel heeft opgeleverd is een nieuwe aandacht voor het wonder in alledaagse verschijnselen. En dat is iets waarvoor men God dankbaar kan zijn. Dat we als het ware weer leerden zien en luisteren. Zoals de Romanticus: het wonder van het gewone.

P.C. van Daalen

¹ Ronduit verbluffend is het aantal tijdschriften en kranten dat in Groot-Brittannië in de 19de eeuw binnen enkele jaren op de markt verschijnt.

² Een exponent van deze manier van denken is ook de filosoof Herbart (1776-1841), die met natuurwetenschappelijke middelen wil aantonen dat niet alleen de zintuigen bestaan uit meetbare, chemische processen, maar dat ook de wil en de fantasie, ja het hele denken van de mens door mechanische processen wordt beheerst. Als fundamentele psychische elementen ziet hij de voorstellingen, waarover hij een omvangrijke theorie opbouwt. Bewustzijn en geheugen kunnen per individu een bepaald maximum aantal voorstellingen bevatten. Wordt dit maximum overschreden, dan worden overtollige voorstellingen verdrongen. Van spontane processen in een ziel, een zielsleven, is volgens hem geen sprake. Hij is ervan overtuigd dat als men de wetten kent die het krachten spel van de voorstellingen beheersen dat men dan het verloop van psychische processen kan berekenen en voorspellen.

³ In dit verband zijn het meest bekend de verhalen van de Amerikaanse geniale schrijver Edgar Allan Poe, en de verhalen *Jekyll and Hyde*, *Frankenstein* en de Sherlock Holmes-verhalen.

⁴ C.M. Bowra, *The Romantic Imagination*, Oxford 1973.

VAN RIETSCHOTEN		
BOEKHANDEL	KANTOORVAKHANDEL	KANTOORINRICHTING
Boekhandel	Keizerswaard 8, Rotterdam	Tel 010-4820488
Kantoorvakhandel	Keizerswaard 73	Tel 010-4821365
Kantoorinrichting	Gebroken Meeldijk 123, Barendrecht	Tel. 01806-19744
Faxnr. 010-4793699, Rotterdam		Faxnr. 01806-21165, Barendrecht

AMBT EN LITURGIE

Voorgangers, ouderlingen en diakenen in de vroeg-christelijke kerk

Rij het bestuderen van de ontwikkeling van de ambten worden verschillende bronnen geraadpleegd die vervolgens in publikaties en discussies in stelling worden gebracht.

Het valt op, dat onder die bronnen tot op heden liturgische teksten ontbreken. Toch is het bestuderen daarvan meer dan de moeite waard, omdat we mogen verwachten dat in de liturgische teksten die op wijding, c.q. bevestiging betrekking hebben, een typering van de verschillende ambten niet zal ontbreken (vgl. onze 'bevestigings-formulieren'). In dit artikel worden enkele van zulke teksten besproken, aangevuld met twee niet-liturgische hymnen, alle uit de eerste twee eeuwen van onze jaartelling.

De *Didachè*

Het oudste geschrift in de christelijke traditie is de *Didachè*, of 'Leer van de 12 apostelen', door sommigen zelfs ouder gedateerd dan de evangeliën. Het is een samenvatting van kerkelijke bepalingen en bestaat uit drie hoofdelen. In het derde deel vinden we gegevens over de gemeente en over de ambten.

Wet valt direct op, dat de profeten een belangrijke plaats innemen. Ze mogen na de viering van het avondmaal zolang bidden als ze willen. De gemeenteleden mogen hen niet op de proef stellen als ze door de Geest spreken. Ze zijn aan andere regels onderworpen dan de gemeenteleden. De gemeente moet hen onderhouden, want de profeet wordt gezien als hogepriester. Andere ambten worden zelfs aan dat van de profeet gemeten. Dat blijkt uit de opmerking dat opzieners en diakenen niet geminacht mogen worden, omdat zij de dienst verrichten van profeten en leraren. Het lijkt erop dat het ambt van profeet een spontaan ambt was, want hij wordt niet gekozen, maar heeft dat ambt op grond van gaven van de Geest. Profeten worden overigens ook in het Nieuwe Testament genoemd. Hun taak was niet alleen om te profeteren, maar was ook pastoraal: ze moesten de gemeenteleden bemoedigen en versterken (Hand. 15 : 32). Samen met de apostelen vormen zij het fundament van de kerk.

De ambten van apostel en leraar worden in de *Didachè* voortdurend in combinatie met dat van de profeten genoemd. Waarschijnlijk werden ook zij geacht door de Geest geroepen te zijn.

Het apostelschap was in deze periode een bovenplaatselijk ambt, dat wil zeggen dat de apostel niet aan één gemeente gebonden was. Hij trok al reizend van de ene ge-

meente naar de andere.

Over de leraar zijn nauwelijks gegevens beschikbaar. Vrij algemeen wordt aangenomen, dat hij vergeleken kan worden met een catecheet.

Omdat het ambt van profeet een spontaan ambt was, was het niet eenvoudig om uit te maken welke profeet echt en welke vals was. Toch formuleert de *Didachè* richtlijnen om de goede van de slechte te onderscheiden. De profeet mag niet langer dan twee dagen in een gemeente blijven (waaruit blijkt dat dit ambt ook bovenplaatselijk was), hij moet de levenswijze van de Here volgen, hij mag geen tafel aanrichten met het doel om zelf te eten en zijn leer moet in de praktijk gestalte krijgen. Dergelijke criteria vinden we ook in het Nieuwe Testament, zoals in Mattheus 7 : 15-20.

Al waren vooral de profeten hoog in aanzien, anderzijds blijkt uit de *Didachè* niet dat er afstand was tussen voorgangers en gemeente. Dat blijkt met name uit het feit dat in de gedeelten die op de liturgie betrekking hebben wel wordt aangegeven wat gedaan en gezegd moet worden, al is het zeer summier, maar niet door wie. Evenmin wordt duidelijk wie precies de kerkelijke tucht uitoefenen. Dat daarvan sprake is valt niet te ontkennen. Het blijkt uit de herhaalde bepaling dat van het avondmaal geweerd moeten worden degenen die niet gedoopt zijn, niet heilig zijn en zij die in onmin met anderen leven.

Clemens

De bron die aangeduid wordt als *De eerste brief van Clemens van Rome* is gericht aan de gemeente te Corinthe en is geschreven omstreeks het einde van de eerste eeuw.

De brief richt zich met name tegen het feit dat in Corinthe ambtsdragers waren afgezet. Het lijkt erop dat dit is gebeurd met instemming van een groot deel van de gemeente. De motieven zijn niet bekend, maar de brief spreekt van hoogmoed, zelfverheffing, trots en inbeelding. Door middel van deze brief wil de auteur orde op zaken stellen. Uit de brief krijgen we een beeld van de manier waarop Clemens het ambt benadert. Orde is voor hem een belangrijk uitgangspunt. Hij schrijft dat alles aan God onderworpen is en daarom moet ieder tevreden zijn met en op zijn eigen plaats. Voor sommigen betekent dit, dat ze onderdanig moeten zijn aan degenen die boven hen zijn gesteld. Christus is immers ook voorgegaan in nederigheid; daaruit trekt hij de conclusie dat gehoorzaamheid even belangrijk is als nederigheid. Deze orde ziet de au-

teur afgebeeld in de hemellichamen en in de wisseling van de seizoenen.

Dit denken **vanuit** de schepping wordt vervolgens toegepast op de verhoudingen binnen de gemeente. Voor de gemeente betekent dit, dat men geroepen is tot eendracht, liefde, vrede en nederigheid van geest tegenover God. De redenering is als volgt: God heeft Jezus Christus gezonden, de apostelen brachten het evangelie in zijn naam en zij waren ook degenen die opzieners en diakenen aanstelden. De auteur is ervan overtuigd dat ook deze orde van God afkomstig is. Het ambt komt **uit** de gemeente op en ambtsdragers worden met instemming van de gemeente aangesteld. Degenen die op deze geordende manier zijn aangesteld kunnen niet zomaar opzij gezet worden. Zij **hebben** hun eigen plaats in het lichaam van Christus.

Ignatius

Andere accenten treffen we aan bij Ignatius. Hij is omstreeks het jaar 70 aangesteld als bisschop van Antiochië in Syrië. Hij wordt ter dood veroordeeld – mogelijk tijdens een korte vervolging van christenen – en naar Rome vervoerd waar het vonnis zal worden voltrokken. Onderweg schrijft hij een **aantal** brieven naar verschillende gemeenten in Klein-Azië.

Daaruit wordt duidelijk dat elke gemeente een bisschop had met presbyters en diakenen. Er blijkt al sprake te zijn van een hiërarchie. Zo moeten de diakenen zich onderwerpen aan de oudsten. De bisschop is weer belangrijker dan de oudsten, die geacht worden met hem samen te werken. Aan de ene kant staan de bisschop met zijn oudsten, aan de **andere** kant de diakenen. Dat wordt ook duidelijk uit de opmerking dat **gemeenteleden** zich moeten onderwerpen aan de bisschop en de oudsten, maar de diakenen **moet** men tegemoet komen en eer bewijzen. Er was dus een stelsel van ambten waarbinnen de bevoegdheden waren vastgesteld.

Voor ons **onderwerp** is het vooral van belang dat de bisschop de voornaamste **positie** had. Zonder de bisschop, zo maken we uit de brieven op, kan geen gemeente functioneren, want zonder hem kan men de eucharistie niet vieren. Zonder hem kunnen ook geen huwelijken gesloten worden.

Waar de bisschop is, daar moet ook het volk zijn, is een geveleugeld woord van Ignatius. Men kan onmogelijk **van** Jezus Christus zijn, zonder ook van de bisschop te zijn. De **formulering** die hij hiervoor gebruikt is dat men 'binnen de offerplaats moet zijn'.

Dat de bisschop zo'n groot gezag heeft, **berust** voor Ignatius in de eerste plaats op het feit dat hij de vertegenwoordiger van Christus in de gemeente is. Daarom moet hij dezelfde eer ontvangen als degene die hem zendt. Vervolgens ook, omdat de wil van de bisschop en de wil **van** God naar zijn opvatting parallel lopen. Daaruit volgt dat wie zich aan de wil **van** de bisschop onderwerpt, zich aan God onderwerpt en omgekeerd. Ignatius voegt er echter aan toe, dat de vertegenwoordiger van Christus op aarde een band met de gemeente moet hebben die gelijk is aan

die tussen Christus en de kerk en die tussen Christus en de Vader. De pastorale functie die de profeet in de *Didache* bleek te hebben is ook eigen aan de bisschop zoals Ignatius die **zag**.

Zoals de bisschop God vertegenwoordigt, zo vertegenwoordigen de oudsten de apostelen. Ze zijn het beeld van de raad van God en van de vergadering der apostelen. Daarom moet de gemeente zich aan hen onderwerpen.

Over de manier waarop ambtsdragers worden aangesteld lezen we niets. Evenmin wordt duidelijk hoe de taakverdeling was. De bisschop geeft in ieder geval leiding aan de gemeente. En van de diakenen wordt alleen gezegd, dat zij niet de bezorgers van eten en **drinken** zijn, maar dienaren van de gemeente van **God**. Of dit betrekking heeft op hun activiteit in de gemeente, of op een bijzondere taak tijdens de viering van het avondmaal, is op grond van de tekst niet met zekerheid vast te stellen. Voor Ignatius is het belangrijk dat de gemeente leeft in eenheid met God. Die eenheid krijgt gestalte in de ene kerk die als middelpunt **één** bisschop en **één** eucharistie heeft.

Er is overeenkomst met de **ambten** die Paulus noemt, **zoals** in I **Tim.** 3 en 5: opziener, oudste en diaken. Bij de aanstelling vond in ieder geval handoplegging plaats.

Justinus

De eerste *Apologie* van Justinus is een bron die uit later tijd stamt, omstreeks het jaar 150. Deze bron is van groot belang omdat we hierin voor het eerst een orde van dienst en verschillende gegevens over voorgangers en gemeente aantreffen. Het volgende verdient onze aandacht.

De voorganger houdt een preek nadat de **schriftlezing** heeft plaatsgevonden. Lezing en uitleg **daarvan** worden niet door andere elementen onderbroken, maar volgen **direct** op elkaar. De gebeden zijn blijkbaar geïmproviseerd want de voorganger mag bidden zolang hij **wil** en danken zoveel hij kan. **Zowel** de gebeden, als de doxologieën worden door de gemeente beëindigd met 'Amen'.

De taak van de diakenen is specifiek op het avondmaal gericht. In de eerste **plaats** blijkt dat uit de vermelding dat zij de gaven die de gemeenteleden voor de viering **hebben** meegenomen inzamelen en naar de voorganger brengen (het zgn. Offertorium, later: collecte). Vervolgens, omdat de diakenen degenen die afwezig zijn thuis bezoeken en daar deelgenoot maken van de elementen die tijdens de viering werden gebruikt.

Dit feit en het 'Amen' **van** de gemeente maken duidelijk dat de notie 'gemeenschap' van grote betekenis werd geacht. Andere gegevens in Justinus' beschrijving ondersteunen dat: na het **gebed** [bedoeld is het gebed na de preek; in het avondmaalsgedeelte werd vervolgens nog een **voorbedgebed** uitgesproken] gaf men elkaar de 'broederkus' en tijdens de viering van het avondmaal deelden de armen in de gaven die de rijken hadden meegebracht.

Van een afstand tussen voorganger en gemeente zal nauwelijks sprake geweest **zijn**. We lezen namelijk dat hij bidt voor allen die in nood verkeren en dat hij voor hen

een beschermer en vertrooster is. Hij is dus voorganger en pastor.

Hippolytus

De *Apostolische Traditie van Hippolytus* is een geschrift dat stamt uit het begin van de derde eeuw. Hij was actief in Rome en beschrijft in deze bron ondermeer de liturgie waarin ambtsdragers worden bevestigd.

In het consecratiegebed tijdens de ritus waarin een bisschop wordt gewijd lezen we onder andere dat God vanaf Abraham en via de apostelen de kerk niet **zonder** diena- ren heeft laten voortbestaan. Voorts geeft het gebed uit- ting aan de zekerheid dat God degene die zal worden ge- wijd heeft gekozen. Verder vinden we in het gebed als taken: de heilige kudde te leiden, God te dienen als hoge- priester, Hem onophoudelijk te verzoenen en Hem de **ga-** ven **van** de kerk aan te bieden.

De bisschop heeft blijkens dit gebed ook de macht **om** zonden te vergeven onder verwijzing naar de desbetref- fende bevoegdheid die de apostelen **hadden**.

Aan het begin van de eigenlijke wijdingsrite kust iede- ren de nieuwe bisschop waarop de diakenen hem de ga- ven voor de viering aanbieden. Terwijl de bisschop en de **presbyters** hun handen daarop leggen wordt een dankge- bed uitgesproken dat wordt ingeleid met de bekende **beurtspraak** tussen bisschop en **gemeente** die voor het eerst door Hippolytus is overgeleverd:

Voorganger: 'De **Heer** zij met u'

Gemeente: 'En met u'

Voorganger: 'De hanen omhoog'

Gemeente: 'Wij hebben ze bij de Heer'

Voorganger: 'Laat ons de Heer dank zeggen'

Gemeente: 'Dat is waardig en **recht**'

Het gebed **zelf** bevat geen gegevens **op** grond waarvan uitspraken **kunnen** worden gedaan over de manier waarop het **ambt** van bisschop werd opgevat. Het gebed wordt af- gesloten met opnieuw een **beurtspraak** waarbij ook de diaken een aandeel heeft.

In de bevestigingsritus **voor** **presbyters** valt het op, dat de bisschop de handen op het hoofd van de nieuwe presbyter legt, een teken van de meerdere in de hiërarchie en dat de presbyters hem aanraken.

In het aansluitende gebed wordt gevraagd de presbyter de geest van **genade** en wijsheid te geven zodat hij de ge- meente met een **zuiver** hart kan leiden. De beschrijving bij Hippolytus is zo summier dat over de status van de presbyter niet meer te zeggen valt.

Het is opvallend dat de wijdingsritus voor het laagste amht in de hiërarchie, de diaken, het meest uitvoerig is. Waarschijnlijk om vooral duidelijk te **maken** wat de dia- ken niet is onder de ambtsdragers.

Het verschil met de **ordinatie** van een presbyter is aller- eerst, dat alleen de bisschop hem de handen oplegt, niet zijn collega-diakenen. De reden voor deze persoonlijke bevestiging door de bisschop wordt door Hippolytus als

volgt beschreven:

Hij wordt niet voor een priesterschap gewijd, maar **voor** de (persoonlijke) dienst aan de bisschop om datgene te doen wat hem wordt opgedragen.

Hij maakt geen deel uit **van** de **clerus**, maar is er om op zich te nemen wat de bisschop noodzakelijk acht.

Hij ontvangt niet de geest die de presbyters gemeen- schappelijk hebben, maar datgene wat hem onder de au- toriteit van de bisschop wordt toevertrouwd.

Dan wordt herhaald, dat **om** die reden alleen de bisschop hem tot diaken zal maken.

Om het verschil met de **presbyter** nag eens te onderstre- pen, herhaalt Hippolytus, dat bij de bevestiging van een presbyter, de andere **presbyters** meedoen aan de handop- legging omdat de geest van de clerus hen eigen **is**. **Echter**, om elk misverstand over de handoplegging door presby- ters uit te sluiten, een presbyter kan alleen zegenen, niet bevestigen – dat doet de bisschop.

In het gebed wordt vervolgens hun taak genoemd; ze moeten het heilige **dat** aan God door de geordineerde ho- gepriesters wordt aangeboden, **naar** voren brengen. Dat heeft ongetwijfeld **betrekking** op het offertorium zoals we dat bij Justinus hebben leren kennen. Bij Hippolytus is de taak van de diaken echter versmald: hij lijkt het persoon- lijke hulpje van de bisschop geworden te zijn in plaats van **ambtsdrager** die de gemeenschap der heiligen moet laten functioneren.

Opvallend is het feit dat in het kader van de wijdingen in een amht een aparte stand in de **kerk** door Hippolytus wordt **vermeld**: die van de getuigen-martelaren. Zij blij- ken op relatief eenvoudige wijze toegang tot twee ambten te hebben. Wanneer zo'n getuige gevangen had gezeten vanwege zijn belijdenis van God had hij, zonder dat handoplegging noodzakelijk was, toegang tot het amht van presbyter en **diaken**. Hij werd geacht dit amht door zijn getuigenis reeds te bezitten. Wanneer hij echter bis- schop werd, moest **wel** handoplegging plaatsvinden. On- der deze **getuigen** waren ook weer rangen. Degenen die wel een getuigenis hadden afgelegd, maar daarvoor niet gestraft waren, moesten voor elk **ambt** **waartoe** zij waar- dig geacht werden de handoplegging ondergaan.

Geen uniformiteit

Overzien we de gevonden gegevens, dan blijkt dat we met een veelkleurig geheel te maken hebben. In sommige teksten zijn de **apostel** en de profeet **belangrijke** **ambten** (*Didachè*). Maar ook is er al vroeg **sprake** van een bis- schop met presbyters en diakenen in een hiërarchisch ka- der (Ignatius), terwijl elders **alleen** sprake is van een 'voorganger' zonder dat zijn amht **nader** wordt aangeduid (Justinus). Een hiërarchische **structuur** blijkt het duide- lijkst aanwezig bij Hippolytus.

Ten aanzien van de diaken lijken de bronnen tamelijk **eenstemmig** te zijn. Ignatius waarschuwt al tegen de op- vatting dat diakenen **slechts** bezorgers van eten en drin- ken zijn. Bij Justinus lijken ze, bijna een eeuw later, die functie nog te hebben: zij verzamelen de gaven die voor

de viering van het avondmaal bestemd zijn en brengen die naar de voorganger (offertorium), maar ook naar degenen die niet aanwezig zijn.

Bij Hippolytus is zijn taak versmald. Hij is de persoonlijke (liturgische) hulp van de bisschop en niet meer die van de gemeente.

In de besproken teksten is de bisschop nog degene die vooral pastor is, herder van stadsgemeente en degene die voorgaat vanaf de cathedra en het altaar. Later komen er

bisschoppen die zichzelf als de vertegenwoordiger van God gaan zien en hun cathedra als een teken van hun waardigheid. De bisschop krijgt een daarbij passende eigen hofhouding en de liturgie lijkt vooral voor hem en zijn hofhouding bestemd te zijn.

Deze situatie zal de Middeleeuwen kenmerken.

J.R. Luth

¹ Cf. I Cor. 14: 28.

Nog steeds troosteloos en vervallen...

Voorjaar 1990. Een volksoptstand heeft een eind gemaakt aan het schrikbewind van de Roemeense dictator Ceausescu. Het hele land wordt overspoeld met hulptransporten voor de arme, hongerige bevolking. Overal zien de hulpverleners straatjes zoals op deze foto: troosteloze, vervallen huizen aan een hobbelige weg.

Drie jaar na de Kerstopstand is veel van de euforie van december '89 verdwenen. Roemenië is niet geworden wat veel mensen hadden gehoopt: een democratisch, welvarend land. Armoede en gebrek aan levensmiddelen zijn ook nu nog niet overwonnen.

Nog steeds zijn Roemeense straten troosteloos en vervallen. Nog steeds kunnen noodzakelijke levensmiddelen zoals suiker en melkpoeder in het land zelf niet gekocht worden. Daarom doet de Stichting Fundament een beroep op u. Omdat de Roemenen daar zelf om vragen: om voedselhulp om hun karrige rantsoenen aan te vullen; om materiële hulp waarmee ze hun sociale en kerkelijke leven weer kunnen opbouwen.

Wilt u ons in staat stellen hulp te geven aan uw broeders en zusters in Oost-Europa, stort dan uw gift op gironummer 39.75.627 of bankrekening 6443.21.423, beide t.n.v. Stichting Fundament, Drachten.

Meer informatie:
C. Fabritiusplantsoen 26,
2391 GR Hazerswoude-dorp
Tel. 01728-9822

Stichting Fundament.
Omdat er in de grond van de zaak
weinig is veranderd in Oost-Europa.

CHRISTELIJKE LEVENSTIJL 111 (slot)

Beroep een roeping?

Kunnen wij zeggen, dat her beroep dat dagelijks wordt uitgeoefend een goddelijke roeping is, een 'goddelijk' beroep? Het oude huwelijksformulier vond van wel. De schrijver van *Christelijke levensstijl*, dr. J. Douma, vindt van niet. Verrassend is wat hij in dat verband schrijft over de bijbelse betekenis van het woord 'roeping'. Op één uitzondering na is er geen enkele tekst in het Nieuwe Testament, die over 'roepen' en 'roeping' spreekt die iets te maken heeft met het dagelijks beroep. En ook de ene uitzondering (1 Kor. 7,17vv.) spreekt over de gewone arbeid niet als roeping. De bijbel spreekt over 'roeping' als de uitnodiging om Christus na te volgen of over de opdracht een bijzondere taak in de gemeente te vervullen. De schrijver komt daarom tot de conclusie, dat je niet over je dagelijks werk moet spreken als roeping of als 'goddelijk' beroep, maar dat je in je beroep de roeping hebt om Christus na te volgen. Werken is soms niet meer dan een manier om aan de kost te komen, maar ook dan heb je de roeping je tijdens de arbeid christelijk te gedragen.

Hier valt de vraag te stellen, of Douma, die op andere plaatsen de cultuuropdracht sterk verdedigd heeft en nu terloops noemt, wel voldoende deze opdracht heeft laten doorwerken bij de vraag of je je beroep ook roeping mag noemen. En dan niet in nieuwtestamentische zin, maar in de zin van: een door God gegeven opdracht. Douma wijst er op, dat lang niet alle christenen een zinvol beroep uitoefenen. Zeker als het gaat om een moeilijke baan, een beroep waarvan je nauwelijks het nut kunt inzien, lijkt het me niet van belang ontbloot om 's morgens ie beginnen met het besef: ik word er door de Here wel weer toe geroepen en Hij zal mij de kracht geven ook. Het woord roeping in dit verband hoeft daarbij echt niet te impliceren, dat je dit werk je leven lang zou moeten volhouden, zoals Douma suggereert. Wel, dat je ook de moeizame baan niet los wilt zien van Hem die opdracht en kracht geeft. Zondag 49 van de Heidelbergse Catechismus spreekt onbekommerd over de taak waartoe je geroepen bent, zonder daarmee te zeggen dat je geen verandering van werk mag zoeken als je het beter kunt krijgen. Ik zou het baantje dat je in arren moede kiest om brood op de plank te krijgen rustig een goddelijk beroep willen blijven noemen. Het zweten en zwoegen dat er in Genesis 3 bijgekomen is hoeft ons niet Genesis 1 te laten vergeten.

Evangelie en drama

Er zouden meer interessante onderwerpen uit Douma's boek op te diepen zijn. Zijn adviezen in verband met de geldbesteding, zijn tips in verband met het televisiege-

bruik en de positieve dingen die hij schrijft over begeleidende confrontatie zijn alle aandacht waard. Wij moeten ons beperken. Gezien de actualiteit ervan halen we nog één zaak uit het boek van dr. J. Douma voor het voetlicht.

Is het goed om in het evangelisatiewerk gebruik te maken van drama? Er is een tamelijk uitvoerige discussie gevoerd over dit onderwerp. Deze discussie wordt nog steeds voortgezet. Te denken valt aan de bijdrage van Fokke Pathuis in *Bij de Tijd* (nr. 4): *De verbeelding van het Woord*. Indertijd maakte een kritische reactie op een artikel over een evangelisatie-project in Amsterdam (en vooral op een daarbij afgedrukte foto) weer andere reacties los. Een in het zwart gehulde 'duivel' juicht als een in het wit geklede speler 'aan het kruis wordt gespijkerd'. De vraag werd gesteld: mogen we het schokkende van het kruis uitbeelden, door het te dramatiseren? Opnieuw kwam het vraagstuk aan de orde in verband met het bijbels drama *The Passion* van Adrian Snell.

Is bijbels drama een bruikbaar middel in de evangelisatie? Hoe moeten we toneelspel beoordelen? Je zoekt als evangelisatiewerkers naar creatieve middelen om mensen van vandaag te bereiken. Mensen die sterk visueel zijn ingesteld, Waarom de blijde boodschap niet verpakken in drama?

Milder

Douma laat zien, dat in de tijd van de Reformatie pogingen gedaan zijn het bijbels toneel van de grond te krijgen. Beza schreef een toneelstuk over Abrahams offer, dat vele malen werd opgevoerd. Beza vond navolging, met name in Frankrijk, maar het aanvankelijke enthousiasme luwde spoedig. Het spel ging de heilige stof beheersen, in plaats van andersom. Kennelijk moeten we spreken van een mislukt experiment. Franse synodes gingen er toe over alle bijbels toneel te veroordelen.

Daarmee was de toon gezet. De theoloog Voetius liet weinig mogelijkheden voor toneelheoefening open. Gewijd toneel wees hij zonder meer af. De goddelijke zaken moeten in prediking en sacrament aan de gemeente voor ogen geschilderd worden. Rond de eeuwwisseling heeft een man als Abraham Kuyper zich nog scherper tegen het toneel verzet en stelde: 'de dramatische kunst onder christenen (is) in elk opzicht en altijd onverdedigbaar'.

De auteur van *Christelijke levensstijl* bepleit een milder standpunt. Het veel gebruikte argument tegen toneelspel, als zou het je inleven in vreemde rollen op zichzelf al verwerpelijk zijn (omdat je een andere persoon aanneemt dan die je van God hebt ontvangen) wijst hij af, mét Geesink en Schilder. Niettemin komt hij, eveneens met

Geesink en Schilder, tot de conclusie dat het *feitelijk* toneel in het algemeen voor christenen onacceptabel is. Bijbels toneel ziet Douma principieel niet als een onmogelijkheid. Met bijbels toneel kan men ook proberen te evangeliseren, al zegt hij erbij: of men in z'n goede bedoelingen slaagt, mag vaak in twijfel getrokken worden. De les van de geschiedenis is niet bemoedigend voor de mogelijkheid van goed bijbels toneel (160). Niettemin acht hij het niet uitgesloten, dat er christenen zijn die verantwoord bijbels drama kunnen bieden en dat ook Jezus Christus daarbij uitgebeeld wordt. Daarbij moeten dan wel duidelijke grenzen in acht genomen worden: 'Er zijn grenzen aan het uitbeelden. Profeten, Job en Prediker, apostelen en zelfs engelenkoren kan men uitbeelden, en ook Jezus, die de Bergrede uitspreekt. Maar aan Gethsemane en Golgotha moeten we niet beginnen, evenmin als aan welke uitbeelding van God ook' (160, 161).

Mijns inziens kan voor een heel groot deel ingestemd worden met wat Douma schrijft. Alleen voor wat betreft het uitbeelden van Jezus Christus zou ik de grens anders willen trekken. Het naspelen van Jezus Christus lijkt me in alle gevallen een ongewenste onderneming. De heiligheid van zijn Persoon wordt naar ik vrees gemakkelijk aangetast wanneer we Hem trachten te spelen. In die gevarenzone zou ik me niet willen begeven. Gods heerlijkheid en heiligheid straalt af van Christus. Men kan er met recht op wijzen, dat Hij echt mens geworden is. Daarom is er niets op tegen Christus in kinderbijbels, in de schilderkunst etc. af te beelden. Daarbij kan de eerbied gewaarborgd blijven, je maakt een afbeelding zonder zelf in de plaats van Christus te gaan staan. Bij het naspelen van Christus wordt het anders. De navolging wordt imitatie. Christus is mens geworden. Maar: heilig mens. In alles ons gelijk geworden, maar zondes zonde en daarom ook in alles anders. Ik ben bang, dat wie Hem naspeelt onvermijdelijk een karikatuur van Hem maakt en bij zijn eerste woord al uit zijn rol vdt.

Bovendien: iemand 'spelen' suggereert iemands *afwezigheid*. De herinnering aan Guido de Brès kan verlevendigd worden door iemand zijn rol te laten spelen. Christus is niet 'een historische persoon', Hij is de levende Heerser van hemel en aarde. Wie gaat iemand spelen die in werkelijkheid vlakbij is? Afbeeldingen van de koningin zijn legio in omloop. Maar het naspelen van de vorstin tijdens haar leven en tijdens haar aanwezigheid heeft al gauw iets bespottelijks.

Ooren oog

Het geloof is uit het horen (Rom. 10,17). Pathuis heeft gelijk als hij er op wijst, dat het in Romeinen 10 niet speciaal om de tegenstelling tussen horen en zien gaat. Deze tegenstelling staat daar niet op de voorgrond. Maar hij vergeet, dat als in de bijbel het 'horen' aan de orde is, daarin toch al vanaf oude tijden al de tegenstelling met het zien wel meékomt en meeklinkt. Het basisonderwijs over horen en zien in Deuteronomium 4,12-20 wordt door deze tegenstelling beheerst.

Het valt dan ook op, dat het in Douma's voorbeeld gaat om het spelen van Christus, die de Bergrede uitspreekt. Daar komt weinig drama bij kijken en veel woord! Zou het dan niet beter zijn het element van het spel weg te laten, ook omdat (hoe ernstig de boodschap van een toneelstuk ook kan zijn) gemakkelijk het element van onechtheid binnen kan sluipen? Het blijft spel. Men verwijst in dit verband wel eens naar de grote oratoria van Bach en Handel, maar ook in bijvoorbeeld de Matteuspassie zit heel weinig spel en heel veel woord.

Douma ziet de middelen van drama en verkondiging dan ook niet naast elkaar staan. Hij schrijft: 'Op grond van het voorafgaande kan ik onmogelijk zeggen, dat muziek en drama niet te gebruiken zijn. Iets anders is of ze *even* goed te gebruiken zijn als het gesproken woord van de dominee en de schoolmeester. Paulus en de apostelen hebben het evangelie niet zingend en spelend gebracht. Ook kunnen we zeggen dat de meeste mensen niet via zingen en spelen, maar via luisteren naar al of niet indringende sprekers tot bekering zijn gekomen. Als ze door heelden tot bekering kwamen, was het door de voorbeelden. Leringen wekken, voorbeelden trekken' (160).

Als ik Fokke Pathuis goed begrijp ziet hij in drama en mime wel middelen die *naast* de verkondiging van het evangelie staan. Ze ondersteunen elkaar. Zowel in drama als in verkondiging wordt het evangelie z.i. uitgebeeld. Wat zondag 35 schrijft over 'stomme beelden' heeft hem altijd verbaasd, schrijft hij, want aan beelden kan het predikaat 'levend' worden toegekend. Je hoeft geen kenner van de kunstgeschiedenis of liefhebber van beeldende kunst te zijn om het laatste toe te stemmen. Zouden de opstellers van de Heidelbergse Catechismus van deze zeggingskracht van het beeld niets geweten hebben en deze zeggingskracht bedoelen te ontkennen? Met 'stom' is bedoeld dat het beeld niet in staat is ons oor en zo ons hart te bereiken met levenwekkende woorden (Ps. 115,5-7). Bij Pathuis worden de beelden levend en worden de woorden beeldend. Zo ontstaat gemakkelijk spraakverwarring. Want hoezeer het waar is, dat Christus in de verkondiging 'voor ogen geschilderd wordt', er blijft een wezenlijk verschil bestaan tussen de benadering van de mens alleen via zijn gehoor of ook via zijn gezichtsvermogen.

Het lijkt me in het evangelisatiewerk heel goed mogelijk via allerlei speelse vormen de aandacht te trekken, voordat je aan het eigenlijke werk van het gesprek (het woord!) begint. Achteraf zou in verwerkingsvormen voor kinderen ook het spel weer een plaats kunnen krijgen. In die zin kunnen vormen van drama een ondersteunende functie hebben. Maar dat is wat anders dan dat je in drama en verkondiging twee gelijkwaardige middelen gaat zien bij de communicatie van het evangelie. Hopelijk zal het evangelisatiewerk altijd haar kracht blijven zoeken in het gesproken woord. Want uiteindelijk heeft de keus voor het gehoor alles te maken met wat geloven is: zien met de ogen van het hart.

G. Gunnink